

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

**Q. Septimii Florentis Tertvlliani Carthaginiensis
Presbyteri, Opera Qvæ Hactenvs Reperiri Potvervnt
Omnia**

Tertullianus, Quintus Septimius Florens

Coloniæ Agrippinæ, Anno M. DC. XVII.

Vita Q. Septimii Florentis Tertvlliani, Carthaginiensis Presbyteri, Avctore
Iacobo Pamelio, Qvæ Eivs Ætatis Vigintiqvatvor annorum Historiam
continet.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-71872](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-71872)

VITA Q. SEPTIMII FLOREN-
TIS TERTVLLIANI, CARTHAGINIENSIS
PRESBYTERI, AVCTORE IACOBO PAMELIO,
QVÆ EIVS ÆTATIS VIGINTIQUATVOR
annorum Historiam continet

TERTVLLIANI vitam Deo auspice descripturis, qui (quod memoratu dignum est) sub Afro Romano Pontifice, S. Victore, Imperatore item Afro sibi cognomine Septimio Severo, Afer & ipse floruit, duæ occurunt controuersia; eaque difficilima: Prior, de Tertullo Consule, TERTVLLIANO nostro, Tertuliano IC. & S. Tertullino Martyre, è quibus quatuor hallucinatione quadam vnum conficere quidam conati sunt. Altera, de tempore & ætate Auctoris; qua fidei Sacramentis nouus Christi Tyro initiatus est. Ad priorem quod adinet: imprimis fefellit Rhenanum corrupta lectio apud Reginonem, quæ castiganda etiam apud Hermannum Contractum in Chronicis, vt pro Tertullino Martyre, quem recentent Martyrologia ex Actis passionis S. Stephani Papæ pridie nonas Augusti, TERTVLLIANVM legerit. Deinde non minus hallucinati sunt hæcenus, qui Tertullum Romanum Consulem cum Iureconsulto Tertuliano confundunt, occasione Senatusconsulti Tertulliani, ad quod complura Rescripta sunt edita, quæ recitantur D. L. 38. T. 17. & Cod. L. 6. T. 55. Neque enim reperiri poterit aliquis Consul Tertullianus, seu Tertulianus, sed Q. Flavius Tertullus cum Licinio Sacerdote anno V. C. DCCCCX. ad cuius relationem iam antea, imperante Hadriano Augusto, dictum Senatusconsultum publicatum est. Vtpote quum D. dicto Titulo lib. 21. D. Pius decreuerit, in quadam facti specie cessare Senatusconsultum Tertullianum; quod proinde eo constat esse antiquius. Tertulianus vero IC. sicuti mox latius, sub Alexandro Imperatore multis post annis claruit, cum aliis plerisque Papiniani discipulis, qui Iuri dicundo operam dedere; cuius Constitutiones ex Libris Quæstionum & Libro singulari de Castrensi pecu, lio, ne quid hic desit, post Vitam hanc Auctoris nostri subieciimus. Quæ iolæ quum supersint, nec quisquam alius librorum aliorum ab hoc Tertuliano editorum meminerit, falsius videtur Contrarius Gesnerus, dum illi præterea adscribit legum Rescripta ex Libris, de Senatusconsultis, ac ad SC. Libonianum & Orphitianum. Atque in his satis contentiunt Doctores. Verum an idem sit ille Tertulianus cum nostro hoc TERTVLLIANO; adhuc sub iudice lis est, præsertim id adferentibus quibusdam magni nominis & eruditionis IC. Nos certe, saluo saniori iudicio, diuertum censemus; tum quod ille iuxta veriorum ex Pandectis Florentinis lectionem, teste Augustino Iustiniano, vbi que Tertulianus vocetur, noster vero TERTVLLIANVS, tum quod etiam Francisc. Balduinus datis ad melitteris, stylum, & orationem dissimilem confessus sit; tum denique, quod tempora non satis conueniant. Si enim eum Bernardino Rutilio Tertulianum suos edidisse Libros dicamus sub Imperio Hadriani & Antonini; quum Hadrianus Imp. obierit an V. C. DCCCLXXX. & Seuerus Imp. sub quo noster TERTVLLIANVS, primum cepit imperare anno V. C. DCCCCXLV. & sic intercesserint anni LV. oportebit hunc fuisse ætate quinquagenario maiorem, quum ex IC. Christianus factus est; maxime si responsa illa illi adtribuamus, quæ non nisi in auctoritate magna constitui dare solent IC. cuius tamen contrarium ex S. Hieronymo constat, qui media illum ætate, quum antea diu Presbyter fuisset, ad hæresim scribit detecisse. Sit vero, iuxta alios (quorum supra secuti sumus sententiam) sub Alexandro Imp. cum ceteris IC. quorum responsa in Pandectis relata sunt; iam luce clarius est, eundem non esse. Nam noster TERTVLLIANVS ante Alexandrum annis plus minus xxx. Christi fidem amplexus, eo tempore si adhuc superstes fuerit, in hæresi volutabatur. Neq; vero argumenta contra sententiam tanti sunt ponderis, vt in partes suas me potuerint pertrahere. Quod enim Vlpianus (qui locus fortassis occasionem huic dedit controuersia) D. L. 38. T. 17. ad SC. Tertullianum lib. 1. Rescripti meminit Imperatoris & D. Parris (id est, Antonini & Seueri) ad Tertullianum quendam, imprimis aut Iulius, aut Quinius iuxta MS. cod Tertullianus ille prænominatur, quum noster Q. SEPTIMIUS TERTVLLIANVS appelleretur, deinde Pandectæ Florentinæ Tertullum legunt, fortassis eundem, qui etiam dictus Q. Flavius Tertullus, cum T. Flauio Clemente Consulatum gesit anno Seueri III. Altera vero ra-

TERTULL
OPERA

tio, qua potissimum nituntur illi, quod Iuris verborum retinentissimum atque adeo IC. Romanus fuerit, vel Eusebio teste, nos ter TERTULLIANVS, non magis conuincit, quam si dicamus, Cæcilius Oratorem, quem introducit secum colloquentem in suo Octauio. Minutius Felix, eundem esse cum Cæcilio Cypriano nostro, quod uterque Oratoriam exercuerit. Aut (quod ad institutum facit magis) si Septimium Seuerum Imp. eundem esse existimemus cum Septimio altero Seuero, quod uterque Afer & Historicus fuerit, quorum ille suam, hic Alexandri Imp. vitam conscripsit. Aut denique, si Septimium illum, cuius versus extant apud Crinitum in Iani laudes, aut Quintum Septimium Romanum, qui Dictys Cretensis de bello Troiano Libros sex Latinos fecit, confundamus cum nostro SEPTIMIO TERTULLIANO, quod ambo & afri & Poetae fuerint. Ad quorum fortassis distinctionem, Auctor noster Q. SEPTIMI FLORENTIS TERTULLIANI CARTHAGINIENSIS appellationes Libris præfixit suis, non contentus duabus illis SEPTIMI TERTULLIANI, quemadmodum reliqui post eum scriptores Afri, Minutius Felix, Cæcilius Cyprianus, Lactantius Firmianus, Marius Victorinus, & Aurelius Augustinus.

Porro (quod ad alteram pertinet controuersiam) de tempore, quo ad fidem conuersus est TERTULLIANVS noster, maior se difficultas offert. Quosdam qui eum claruisse putant circa annum Christi nati c. LX. refellit illud Auctoris Lib. de Monogamia, annis circiter CLX. exinde productis, verum illi quomodo computandi sint à passio Christi, an potius ab ætate, qua Apostolus Paulus Epistolam scripsit ad Corinthios primam, infra latius ad annum Domini c. CIV. Multo itaque retentius Eusebius, Ven. Beda, Freculphus Lexouienis, Martinus Polonus, Conradus à Lichtenau Abb. Vrspergensis, Vincentius Bellouicensis, Hermannus Contractus, & Trithemius, circa annum plus minus Christi nati c. c. TERTULLIANVM claruisse scribunt. Atqui de anno, quo Christo nomen dederit, silent omnes præter ipsum TERTULLIANVM, sed verbis longe obscurissimis. Illud quidem perspicuum est, statim à baptismo conscriptum ab eo Librum de Pallio, ea nempe occasione, quod, quam pro more Christiano Toga dimissa Pallium indutus esset, amicus quispiam obiecit: Ita à Toga ad Pallium? Cui inter cetera respondet: *At ego iam illi etiam diuine sectæ ac discipline commercium confervo. Gaude Pallium & exsulta, melior iam te Philosophia dignata est, ex quo Christianum vestire capisti.* Verum non perinde intelligi potest, quid sibi velit eiusdem Libri verba: *Sed vanum iam antiquitas, quando curricula ista coram. Quantum reformauit orbis seculum istud? Quantum urbium aut produxit aut auxit aut reddidit presentis Imperii triplex virtus, Deo tot Augustis in unum fauente? Quot census transcripsit? quot populi propaginati? quot Ordines illustrati? quot barbari exclusi? Reuera orbis cultissimum huius Imperij rursus est, eradicated omni aconio hostilitatis, & casto & rubo subdole familiaritatis, consuetam & amicum super Alcinoi pomum & Miderostum.* Id quidem Rhenanus, Magdenburgensis, aliique eum secuti ita interpretantur, ut per *Triplex Imperij virtus*, intelligant Seuerum Augustum, & Pescennium Nigrum, ac Clodium Albinum Cæsares, quorum illi ab exercitibus in Pannoniis & Oriente, hic in Gallia Cæsar dictus est. Sed ipse sibi contradicit Rhenanus, quum fatetur inuito Seuero id factum de Pescennio, & verumque ab illo hostem iudicatum, & è viuis sublatum postea. Non poterit igitur in tanta trium Cæsarum similitate accommodari illud: *Deo tot Augustis in unum fauente*, multo vero minus illud: *eradicated omni aconio hostilitatis*. Immo quum illa trium Cæsarum variis in Prouinciis delectio contigerit statim initio Imperij Seueri, minime conuenire potest cum verbis sequentibus: *Quot census transcripsit? &c. quot barbari exclusi?* Quorum postremum maiorem seculum iniicit, quod inde constet, non nisi post *exclusos barbaros* hunc librum conscriptum, id est, post deuictos Arabas, Parthos & Adiabenos. Quod itaque in Argumento & Adnotationibus nostris ad annum fere quintum retulimus Imperij Seueri, ad annum tertium potius applicari oportere postea deprehendimus, quum anno quarto à Seuero deficere Albinus ceperit, & anno quinto interfectus sit. Itaque imperantibus tunc vna Seuero Augusto, Antonino eius filio, & dicto Albino, pacato iam Imperio, utpote deuictis iam ac occisis, & Iuliano, qui occiso Pertinace illud inuaserat, & Pescennio Nigro. Et vero de Albino Imperij consorte consentiunt omnes. Nam iuxta Fastos Consulares, statim post acceptos omnes Imperij titulos. D. CLODIUS ALBINVS AB IMP. CAES. L. SEPTIMIO SEVERO AVG. CAESAR APPELLATVS EST: & anno sequenti Consulatum inuit Seuerus cum Albino, qui iam inde etiam SEPTIMIVS dictus est, quantum apparet in Seueri gratiam. Qui eo etiam honore illum profectus est, ut numos eius imagine (teste Spartiano) insigniri iusserit, qui etiamnum extant cum inscriptionibus tam Græcis quam Latinis apud Generosos Dominos, Marcum & Guidonem Laurinos, Vyatrefleti toparchas, cum aliis compluribus, quorum infra fiet mentio. Equibus pro nostra sententia faciunt, iam post occisum Nigrum publicati, isti: IMP. CAES. D. CLODIO SEPT. ALB. COS. II. MONETA AVG. SC. seu VICT. AVG. aut MINERVAE PACIFERAE, SAECVLO FOECVNDVS; aut denique: FELICITAS, quæ omnia pertinere videntur ad illud: *eradicated omni aconio hostilitatis*. De Antonino autem Seueri filio, quod etiam iam inde Cæsaris titulo insignitus fuerit, duo sunt quæ coniecturam confirmant nostram, tum *lex 1. de inofficiso Testamento Cod. l. 3.* quam rescipserunt Seuerus & Antoninus Kal. Iulius. Falcone & Claro Coss. quorum Consulatus incidit in 1. annum Seueri, tum hæc numismatis inscriptio: IMP. INVICTI PII AVGG. (cum Seueri effigie & Antonini adhuc pueri imberbis) VICTORIA PARTHICA MAXIMA. Quæ adeo referri potest ad illud: *quot barbari exclusi?* sicut & ista: L. SEPT. SEV. PERT. AVG. IMP. II. ARAB. PAR. ADIAB. COS. II. PP. SC. Maxime consentiente Spartiano in hæc verba post Nigri cadem: Deinde circa Arabiam plura gessit, Parthis etiam in ditionem

Tom. 1. lib. de Monog. c. 3. n. 17.

Tom. 1. lib. de Pall. c. 5. num. 94. Ibid. cap. 6. num. 117. Ibid. cap. 3. num. 41.

redactis, nec non & Adiabenis, qui omnes cum Pescennio fenserant. Atque ob hoc reuersus, Arabicus, Parthicus, Adiabenicus, appellatus est, sed triumphum respuit, ne videretur de ciuili triumphare victoria. Insuper & Eusebio (seu potius B. Hieronymus, qui multa ad Latinos pertinentia Chronicis ipsius interseruit) qui bellum Iudaicum, Samariticumque, ac Parthicum caedi Albini praeponebat, quemadmodum etiam Orosius, Ioannes Zonara, & Hugo Floriacensis. Nec obstat, quod Herodianus dilatum adhuc sequebatur bellum Parthicum; tum quod fides maior haberi debeat Latino quam Graeco scriptori, qui nullum historiae ordinem obseruauit, tum quod Spartianus postmodum iterum profectum scribat in Arabas, Parthos, & Adiabenos, & bello contra eos confecto triumphum egisse, eundem nempe de quo infra anno Seueri IX. Praesertim, quum essent & Marmorum & Numorum inscriptiones, in quibus bis Parthicus nuncupatur. Altera anni XI. eiusdem in Arcu Septimij Romae IMP. CAES. L. SEPT. M. F. SEVERO PIO. PERT. AVG. P. P. PART. ARAB. PART. ADIAB. PONT. MAXIM. TRIB. POTES. XI. COS. III. PROCOS. ET IMP. CAES. M. AVREL. L. F. ANTONINO AVG. PIO. FELICI. TRIB. POT. VI. COS. PROCOS. P. P. OPTIMIS FORTISSIMISQUE PRINCIPIBUS, IN SIGNIBVS EORVM VIRTVTIBVS DOMI FORISQUE S. P. Q. R. ANNI XVI. altera: L. SEPT. SEV. AVG. IMP. XII. PART. ARAB. PART. ADIAB. AAX. PROPECTIO AVGG. quantum apparet in Britanniam. Quorum prior partim etiam explicatur illud: quot populi propaginatis? Quemadmodum & illud: quot ordines illustrati? de Ordinibus nempe seu Legionibus Militaribus, per inscriptiones annorum Seueri II. III. ac IV. istas: IMP. CAES. L. SEPT. SEV. & C. TRIB. POT. II. IMP. IV. COS. II. PROCOS. P. P. ORDO CLVS & VIRG. DIAN. SACR. PRO SALVTE IMP. L. SEPT. SEV. & C. TRIB. POT. III. IMP. V. ORDO CLVS. ac: IMP. CAES. & C. IMP. VIII. TRIB. POT. IV. LEG. VII. CLVS. Historiam nihilominus nostram auspiciabimur à primo Seueri anno, & TERTVLLIANI iam Christiani ab anno illius tertio; dum modo quaedam praemiserimus, de eius appellationibus Q. SEPTIMI FLORENTIS TERTVLLIANI, CARTHAGINIENSIS, & proinde de ipsius gente, familia, stirpe, parentibus, patria, institutione, studiis & scriptis adolescentiae, vitæ statu, & aetate, quum Seuerus Imperium iniiit.

Porro Q. (quod Auctori nostro tribuerunt iam olim Vincentius Bellouacensis, Trithemius, Politianus, & MS. cod.) Praenomen esse, norunt Antiquarii omnes, fortassis quod quinto loco natus esset, utpote quum Praenomina aut ab euentu aut ab auis, proauis, seu atauis sese vsurpari à Romanis soleant (in quorum locum hodie successerunt propria cuiusque nomina) quale est & illud: QVINCTA SEPTIMIA, quod inter praenomina feminarum ab Onuphrio recensetur. SEPTIMI, gentis est appellatio, quæ apud Romanos primum Regia, deinde plebeia, postremo Consularis fuit & Patritia. Imprimis enim inuenitur: SEPTIMVS MEVS, EQVICO LARVM REX; inde in variis Marmorum Inscriptionibus partim inter Epigrammata antiquæ Urbis, partim in Orthographia Aldi Manutij, feminarum appellationes: SEPTIMIA ANNIA FL. HERATIA SEPTIMIA OCTAVILLA, SEPT. FELICISSIMA SEPTIMIA EVRENSIA, SEPT. SECVNDIA, SEPT. EXORATA; & Ordinis Militaris virorum (quæ ad institutum magis faciunt) T. SEPTIMIVS FELICISSIMVS COHORTIS II. & L. FLAVIVS L. F. SEPTIMIVS AFER OCTAVIANVS C. V. TVRM. II. EQVIT. ROM. XVII. STLITIBVS IUDICANDIS & L. SEPTIMIVS ANTIGONVS MIL. COH. VI. PR. & T. SEPTIMIVS C. F. SER. TIVIA. TR. MIL. denique L. SEPTIMIVS SEVERIANVS, & SEPT. CAPI TO V. P. Consularium denique virorum; sub Iulio Caesare Augusto P. SEPTIMIVS; Traiano Caesare SEPTIMIVS AGNIDINVS V. C. AGENS PER HISPANIAS V. C. P. T. VICE. SACRA COGNOSCENS; sub Marco Imper. SEPTIMIVS SEVERVS; sub Impet. Vero L. SEPTIMIVS SEVERVS, M. SEPTIMI GETÆ F. postmodum Imperator; sub ipso illo Severo D. CLAVDIVS SEPTIMIVS ALBINVS, cum illo vii supradiximus Cæs. appellatus; P. SEPTIMIVS M. F. GETÆ, illius frater, Q. SEPTIMIVS PLAVTIANVS, Antonini, filii ipsius, socer; & (mirum de Antonino eius filio maiore natu, quod SEPTIMI appellationem praetermiserit) P. SEPTIMIVS SEVERI AVG. F. GETÆ IMP. CAES. AVG. De quorum gente an fuerit, etiam ipse Afer, Auctor noster, non ita constat ipse interim sibi ipsi his verbis id nominis tribuit: *Pax & gratia à Domino nostro Iesu redundes, cum SEPTIMIO TERTVLLIANO, cuius hoc opusculum est; hinc & à Lactantio Instit. diuin. I. c. 1. & à B. Hieron. 12. & Epist. ad Fabiolam, SEPTIMIVS TERTVLLIANVS appellatur: quibus etiam consentiunt Trithemius, Politianus, & MS. excusique hactenus codices omnes. FLORENTIS cognomen, familiam quidem certam gentis Septimiae significat, sed quæ apud Romanos fuit incognita; attribuitur tamen Auctori non modo in excusis, sed & MS. codicibus, ac iam olim à Trithemio & Politiano. TERTVLLIANI nomine praeter alios qui illius mentionem faciunt scriptores omnes, non modo verbis iam citatis, sed etiam hisce seipsum appellat: *Tantum oro, ut quum peritis, etiam TERTVLLIANI peccatores meminieritis, & memento in orationibus tuis TERTVLLIANI ad hæc exhortantis.* Quod videtur deriuatum à Tertullo, sicuti Octavianus ab Octauio, & Septimius à Septimio, & stirpem significare familiæ Florentum. De qua fortassis est quæ existat Montani ad S. Mauritium, ac Mediolani ad S. Victorem porta Vercelleni hæc inscriptio: C. SARTORIVS L. F. OVI. TERTVLLIANVS VETERANVS. LEG. XI. CVRATOR CIVIVM ROMANORVM MOGVNTIACI, seu MVNGOTIARI. Hoc saltem constat ex Euseb. Chronico & B. Hieronym. Cat. Scri-*

ptorum

TERTULLI OPERA

Tom. 2. lib. de Vel. Virge vlt. num. 140.

Tom. 3. lib. de Sap. ca. ult. n. 142. Tom. 5. lib. de Exhort. Cast. cap. ult. n. 74.

ptorum Eccles. TERTULLIANVM nostrum Afrum fuisse. Centurionis Proconsularis filium, quod etiam adfirmant B. Isidorus, Ven. Beda, Nicephorus, Freculphus Lexouienis, Marianus Scotus. Ado. & Vincentius Bellouacensis. Patriam Carthaginem indicat agnomen CARTHAGINIENSIS, in quo etiam illi consentiunt, quum dicunt *Provincia Africa, civitatis Cathaginiensis*, sicuti & B. Optatus Mileuitanus lib. i. aduersus Parmenianum, & nominatim Nicephorus, quum Carthagini in Africa ortum scribit. Quid; quod ipse Auctor id satis superque indicet initio Libri de Pallio: *Principes* (inquit) *semper Africa, viri Carthaginenses; vetustate nobiles, nouitate felices. Tamen & vobis habitus aliter olim Tunica fuerit, & quidem in feminis, in viris autem Pallij extrinsecus habitus. Vobis vero post incursit beneficium, post Gracchi obsecra omnia, post trinas Pompeij aras, & longas Caesaris moras, vobis inuentia Statilius imposuit, sollempnia. Sentius Saturninus enarrauit quum concordia iunat, Toga oblata est. Pallium tamen generat aliter vestrum, immemores etiam, denotatis. Equidem haud miror pre documento superiori. Nam & Ariem illa dicitur Carthago studiis asperissima belli prima omnium armasse. Quum tamen vltimarent tempora patrie (en patriam Carthaginem vocat) & Aries iam Romanus in muros quondam suos auderet, stupere illico Carthaginenses vt nouum extraneum ingenium. Tantum eius longinqua valet mutare vetustas. Sic denique nec Vallium agnoscat. Hæc paulo prolixius, ob opinionem Vadiani, qui in Charta Palestinae patriam illi adsignat Municipium quoddam iuxta Aras Philenorum fratrum.*

Atqui TERTULLIANI quam felix fuerit institutio, Libri eius aduersus Gentes testantur, qui (B. Hieron. teste Epist. ad Magnium) cunctam sæculi cõtinent disciplinam, è quibus vel solis constat omnes illum Auctores euoluissè, Historicos, Poetas, Grammaticos, de Iureconsultis vero res notior est quã vt probatione sit opus, de Medicis & Philosophis idipsum ex libro de Anima colligere est. Quorum omnium Catalogum in suas classes distributum reperiet Lector inter Indice nos, nos, tam Græcorum quam Latinorum. Hinc à Lactantio dicitur in omni genere litterarum peritus, ab Eusebio legum & rerum Romanarum peritia clarus, à B. Hier. acris & vehementis ingenii vir eruditissimus, quo nihil eruditius, nihil acutius, & eloquentissimus, à B. Augustino disertissimus, qui buccis sonantibus orationem inflauerit, à Nicephoro eloquentia admodum pollens, acris & ingeniosus admodum. Quæ omnia latius multo profèquitur Vincentius Lirinensis: Hic (inquit) apud Latinos nostrorum omnium facile princeps iudicandus. Quid enim hoc viro doctius? quid in diuinis atque humanis rebus exercitatus? Nempe omnem Philosophiã, & cunctas Philosophorum sectas, auctores adfertoreque sectarum, omnesq; eorum disciplinas, omnem historiã & studiorum varietatem mira quadam mentis capacitate complexus est. Ingenio vero nonne tam graui & vehementi excellit, vt nihil sibi pene ad expugnandum proposuerit, quod non aut acumine irruerit, aut ponderè illiserit? lam porro orationis sue laudes quis exequi valeat? Quæ tanta, nescio qua, rationum dẽsitate conferta est, vt, ad consensum sui, quos suadere non poterit, impellat, cuius quot pene verba, tot sententiæ sunt, quot sensus, tot victoriæ. Quamquam interim experientia ipsa conuicti fateamur necesse sit, quod de eo scribit Lactantius, parum esse facilem, minus comptum, & muldum obscurum, & iuxta B. Hieron. crebrum quidem in sententiis, sed difficilem in loquendo, vt non mirum sit, stylum eius & aliorum etiam Afrorum facile potuisse discerni à Neporiano (vti in vita eius testatur idem B. Hieronymus) Minutij Felicis dico, B. Cypriani, Arnobij, Lactantij, Victorini. Obscuritatis vero styli præcipuam causam adnotauit alicubi Rheuanus, quod ex Græcorum Auctorum assidua lectione adeo Græcas loquendi formulas imberit, vt etiam Latine scribens, illarum obliuisci nequiret. Et vero scripsisse eum quædam in adolescentia, atque adeo ante fidem Christi susceptam, idem B. Hier. Iocuples testis est. Nam est (inquit lib. i. adu. Iouin.) huius loci nuptiarum angustias describere, & quasi in communibus locis Rethorico exultare sermone. Certe & TERTULLIANVS, quum adhuc esset adolescens, lusit in hac materia. Cuius libri argumentum & titulum idem Epist. 22. ad Eustoch. recenset. Si tibi placet (inquit) scire, quot molestiis virgo libera, quot vxor adstricta sit, legas TERTULLIANVM AD AMICVM PHILOSOPVM. Quo fit, vt castitatem, quam toto vitæ tempore vsque adeo commendatam habuit, etiam iam inde ab illo obseruatam censeamus. Atque adeo non tam suo quam aliorum nomine exempli gratia, dictum intelligimus illius Auctoris: *Ego me scio neque alia Carne adulteria commississe, neque nunc alia carne ad continentiam ementi.* Coniugium tamen inuissè TERTULLIANVM ex Libris duobus ad Vxorem perspicuum est: fortassis quod nondum sublata essent Pappia Poppæa & Iulia leges, quæ liberos suscipi cogebant (vti ipse fatetur) & cœlibes & orbos verabant ex testamento solidum capere, de quibus per Seuerum Imp. sublatis infra latius. Quarum Legum constitutio præscribens matrimonij certam ætatem, vt pote iuxta Platonem anni xxxv. nostram confirmat coniecturam, quod ante fidem matrimonium contraxerit, quamquam tamen liberorum eius nulla vsquam mentio. Scribitur autem à Trithemio apud Carthaginem aliquot annis Rethoricam gloriose docuisse, postea & Oratorem fuisse seu causarum. Aduocatum in hoc comprobabimus. Iureconsultum etiam fuisse constat ex variis, quibus vtitur, phrasibus & I. C. vocibus, fortassis Romæ præceptore vsus est. Serbio Scæuola, studiorum collega & Seuro Imper. & Aemilio Papiniano, ætate tamen minor Seuro, qui natus fuit anno Domini c. x. l. vi. vt quadragenarius fuerit initio Imperij illius. Inde enim ad finem vsque Imperij ipsius & filij eius Antonini Caracallæ, sub quibus Auctor floruit, anni efficiuntur xx. i. v. aut circiter, & sic simul constituuntur cl. x. i. i. ætatis TERTULLIANI, à quo anno (quem climactericum vocant Medici) decrepita ætas, ad quam vsq; vixit, exordiri solet. Pro quo facit quod B. Hier. & Nicephorus post mediam ætatem in hæresim Montani lapsus scribunt, nempe nostra quidem sententia circa annum ætatis eius quinquagesimum tertium, anno Seueri xv. terto ante obitum decennio. Verum de his plus satis. lam ad Historiam pergamus annorum illorum x. x. i. v.

Tom. 1. lib. de Pall. c. 11. num. 2.

T. 4. operu Tertull. T. 3. Li. de Reju. car. c. 59. nu. 4. 12. T. 2. li. 1. & 2. ad Vxor. T. 1. Apol. c. 2. nu. 12. et T. 5. li. de Mon. c. 16. nu. 123. & 124.

A Anno igitur Domini **CLXXXIV.** C. **SOSIO FALCONE** & **C. IULIO FRVCTO CLARO COS.** S. Victoris filius F. Afri Romani Pontificis ann. viij. Imper. Cæs. L. Septimii M. F. Afri, Pii, Pertinacis, Augusti anno i. **TERTULLIANVS** adhuc ethnicus caussarum patronum agebat Carthagini; quod comprobatur his ipsius verbis, quæ sub Pallii perlonga de se scripsit, iam Christianus factus: *Ego, inquit, nihil foro, nihil campo, nihil curie debeo, nihil officio aduigilo, nulla rostra preoccupo, nulla praetoria obsequio, cancellos non adoro, subleuita non contundo, ira non conturbo, caussas non clarro. Plus toga laesere semp. quam lorica.* Certe ethnicum se fuisse ipse fatetur, agens de iudicio extremo, vita & igne æternis, & fuscitatione defunctorum: *Hæc (inquit) & nostrisum aliquando, de vestris fuimus. Frunt, non nascuntur Christiani.* Apud auctorem vero quædam ad annum hunc pertinentia reperire est. Imprimis de cæde Imper. Cæs. P. Heluii, P. F. Pertinacis occisi v. Kal. April. illud Apologetici: *Vnde qui fuscibus exprimendis palastricam exercent? Vnde qui armati palatium irrumpunt, omnibus Stephanis aque parthenis audaciores?* De Romanis, ni fallor, utpote qui in foribus palatii ab armatis Prætorianis militibus interfectus sit, factione Læti præfecti prætorio, eiusdem, cuius iussu Commodus Imper. non multo ante à Narcisso athleta, cum quo ille solebat in palastrica exerceri, strangulatus fuerat. Deinde de Imper. Cæs. P. Pescennio Nigro, qui, occiso iussu Senatus Imper. Cæs. M. Didio, M. F. Commodi Seueri Iuliano Augusto, exante diem Kalendas Maias Imperium inuaserat, illud eiusdem loci: *Plane ceteri ordines pro auctoritate religiosi ex fide nihil hosticum (aduersus Cæsarem) de ipso Senatu, de equite, de castris, de palatii spiritibus spirant. Vnde Cæsari & Nigri?* Quorum prius ad Auidium Cassium refertur, qui, ex familia Cassiorum C. Iulii Cæsaris interfectorum, & Antonino Pio & Marco ac Vero Imp. principatus extorquere conatus fuit. Alterum ad Nigri conspirationem aduersus Seuerum Imp. iam & *solemnia Cæsarium* (qualia etiam Kalend. Iunius in auguratione noua Seueri, qui antea Idibus Maii ab exercitu Imperator dictus fuerat, celebrata sunt) ibidem in hæc verba describit: *Cur dieleio non laureis posses obumbramus, nec lucernis diem infringimus? & paulo post: Ipsos Quirites, ipsam vernaculam septem collum plebem conuenio; an alicui Cæsari suo parcat illa lingua Romana: Testis & Tiberis, & schola bestiarum. Iam si pectoribus ad iranslucendum, quandam specularum materiam natura obduxisset, cuius non precordia insculpta apparerent noui ac noui Cæsaris scenam in Congiario diuidendo presidentis? etiam illa hora, qua adclamant: De nostris annis tibi Iupiter augeat annos.* Hoc enim indicant Herodianus lib. 2. inter cetera scribens: Militis Prætorianos relictis armis pomparum habitu laureatos processisse. & Spartianus ac Fasti Consulares, dum xxx. postquam in urbem venerat die, exante diem Kalen. Iulias, profectum scribunt Seuerum in Orientem contra Nigrum tyrannum, dato prius plebi Congiario, & Donatio Militibus; denique & hæc numismatis inscriptio: **IMP. CÆS. L. SEPT. SEV. PERT. AVG. COS. LIBERALITAS AVGVSTI.** Quo pertinet etiam quod prætermittitur: *Focos & thoros in publicum educere, vicatim epulari, civitatem tabernæ habitum obolefacere, vino lutum cogere.* Ad hunc præterea annum pertinere censemus illud lib. ad Scapulam. *Ipsc etiam Seuerus pater Antonini, Christianorum memor fuit. Nam & Proculum Christianum, qui Torpacion cognominabatur, Eubode procuratorem, qui cum per oleum aliquando curauerat, requisitus, & palatio suo habitus usq. ad mortem eius, quem & Antoninus optime nouerat, Christiano lacte educatus.* Nam morbum illi grauem contigisse initio Imperij, ex Aelio Lampridio vel inde patet, quod quum filij sui id ætatis non haberent, ut imperare possent, Seuerus se id in animo habuisse scripsit, ut si quid sibi forte humanitus accidisset, Pescennius Niger & Clodius Albinus succederent; quorum ille occisus fuit anno sequenti. Et quum (sicuti infra latius) anno ipsius v. Antoninus annum agens decimum tertium Cæs. Aug. appellatus sit, oportebit huc referre, quod de illius scribit educatione Auctor. Cui simile est illud de illo Spartiani: Si quando feris obiectos damnatos vidit; fleuit, aut oculos auertit. Seprennis puer, quum collusorem suum puerum ob Iudaicam religionem grauius verberatum audisset, neque patrem suum, neq. patrem pueri, neque auctorem verberum diu respexit. *Christiano vero lacte educatum, ex eo confirmatur, quod Lugduni natus sit, vbi vigebar fides Christiana.*

B Anno Domini **CLXXXV.** **IMP. CÆS. L. SEPT. SEV. PERT. AVG. II. ET D. CLODIO SEPT. ALBINO CÆSARE H. COS.** anno ix. S. Victoris Romani Pontificis, & ipsius Seueri ii. adhuc Carthagini Caussarum fuisse aduocatum **TERTULLIANVM** verisimile est. Ad hunc autem annum referri debet illud ipsius lib. ad Scapulam: *Sic & circa Maiestatem Imperatoris infamamur, tamen nunquam Albiniani nec Nigriani vel Cassiani inueniri potuerunt Christiani; sed iidem ipsi, qui per Genios eorum in pridie usque inuauerant, qui pro salute eorum hostias & fecerant & voverant, hostes eorum sunt reperti.* Hoc enim anno Imper. Cæs. C. Pescennius Niger Iustus Augustus occisus est apud Cyzicum, siue Ilicum iuxta Herodianum; quo facto mox Seuerus eos Senatores occidit, qui Nigri partes secuti fuerant, & cum Nigro militauerant Ducum aut Tribunorum nomine, aliosque omnes exceptis Militibus, quos impunitate proposita recepit; Antiochenis priuilegia & Neapolitanis ius ciuitatis eadem de causa ademit. Aliquot deinde Barbarorum Reges (iuxta Onuphrium) qui Nigro fuerant auxilio, à Seuero victi sunt; quare ipse Imper. ii. iii. & iv. appellatus est, quos omnes Nigrianos Auctor noster appellat. Quod postremum confirmat nostram sententiam de Arabibus, Parthis, & Adiabensis hoc anno deuictis; atque adeo huc pertinent Inscriptiones Numorum & Marmorum antiq. supra citata, & proinde illud Auctoris: *barbari exclusi.* Et vero Constitutiones his Coss. editæ titulo Seueri & Antonini Augg. data v. Kal. Martij, xi. Kal. Maij, Nonis Iulij, vi. Kal. Octob. & xi. Kalen. Nouemb. confirmant quod supra diximus de Antonino Imperij consorte ab initio, quæ extant Cod. Lib. 8. Tit. 1. 4. l. 1. lib. 6. T. 2. l. 2. lib. 2. Tit. 1. l. 2. lib. 1. T. 2. 4. l. 1. & lib. 8. Tit. 16. l. 1. Ad hunc annum pertinere censemus, cuius ex Eusebio supra meminimus, bellum Iudaicum & Samariticum de quo etiam Freculphus Lexouientis, vnde & Iudaicum ei oblatum fuisse. Quo videtur ex parte

E
Tom. 1. lib. de Pall. c. 5. num. 98.
Ibi. Apoll. c. 18. n. 262.
Ibid. Apol. c. 35. n. 475. & 476.
Ibi. n. 472.
F
Ibid. num. 461. 462. 463. 464. 468. 469. 470.
Tom. 1. lib. ad Scap. c. 2. num. 8. & 9.
G
H
Tom. 1. lib. de Pall. c. 2. num. 41.

TERTULLIANVS
OPERA

A
Tom. 1. A
Polog. c. 21
num. 306.

respicere Auctor de Iudæis agens: *Dispersi* (inquit) *palabundi, & cæli & soli sui extorres vagantur per orbem, sine homine, sine Deo Rege, quibus nec aduenarum iure terram patriam saltem vestigio salutare conceditur.* Vnde conicio belli illius occasionem, quod Iudæam vellent repetere, qua illis ab Hadriano Imper. interdictum fuerat. Huc etiam referendum quod scribit Nicephorus Eccl. hist. lib. 5. cap. 2. Seueri Imperij initio satis bono loco res nostræ fuere, indieque fidei professio augmenta sua cepit, eorum, quos recensuimus, Ecclesiasticorum doctorum scriptis atque doctrinis cam pro- uehentibus, idque in maximis quibusque potissimum urbibus; nimirum Alexandria, Antiochia, Æliæ, & per Palæstinam omnem, Ephesi, Cæsareæ, & Occidentem versus. Theffalonicæ, Athenis, Corinthi, in Gallijs, & Romæ maxime. Vniuersæ enim multitudines & domus totæ ad fidem accedebant; quiduis facere & pati paratæ; quam vt quidquam contra religionem nostram agerent aut nouarent. Qua occasione etiam recensendi hic veniunt quorum tum ille, tum Eusebius meminerunt huius ætatis Ecclesiastici scriptores maxime quum ipsorum scriptis & doctrinis haud dubie acceptam debeat suam conuersionem Auctor noster. Apud Alexandriam Demetrius Episcopus duodecimus ac Presbyteri Panthenus, & eius discipulus Clemens Alexandrinus, Antiochiæ 9. Episcopus Serapio, Hierosolymorum 34. Gordius. Cæsareæ Palæstinæ Theophilus, Ephesus Polycrates, Ponticus Palmas, Berillus, & Bachilus Corinthij, in Africa Carthagini Agrippinus, Lugduni Galliarum S. Irenæus, Romæ denique S. Victor Pontifex. Atque adeo hinc confirmatur nostra ex MS. eod. lectio apud Auctorem: *Quales ergo Leges iste, quas aduersum nos sibi exerceret impij, iniusti, turpes, truces, vani, dementes; quas nullus Pius, nullus Seuerus imprestiti. nempe vsque ad id temporis, quo Apologeticum edidit.*

B
Ibid. c. 5. n. 65. 70. & 71.

Anno Domini CLXXXVI. Q. FLAVIO TERTVLLIO & T. FLAVIO CLEMENTE COSS. S. Victoris Romani Pontificis annox. & Seueri III. TERTVLLIANVS fidei Christianæ, mea quidem sententia nomen dedit, Imperio iam prorsus pacato; cum Seuero imperantibus Antonino eius filio & Clod. Albino Cæsaribus, quod adeo *Triplex Imperium* vocat verbis supra citatis, quo Lectorem remittimus; complura enim illic reperiuntur, quæ ad hunc annum pertinent. Id tamen non initio, sed sub huius anni finem: *eradicato iam omni aconito hospitalitatis; vt pote post excidium Byzantinum, quæ vrbs Herodiano, Zonara, & Michaële Glyca testibus, post triennij obsidionem, ceptam anno primo Seueri, adhuc viuente Nigro, tandem fame capta est, & libertate omni adempta Perinthijs* (qui multa à Nigro passi fuerant) adiudicata est, etiam mœnibus euerfis, in vici formam redacta. Cuius etiam Auctor meminit: *Cæcilius*, inquit, *Capella in exiit Byzantino; Christiani gaudent, exclamant.* Occasionem suæ conuersionis ipse, quantum apparet, indicat ex testimonio alicuius Dei, qui à Christianis adiuuratus dæmonem se confitebatur: *Hæc testimonia* (inquit) *Deorum vestrorum Christianos facere consueverunt, qua plurimum illis credendo, in Christo Domino credimus. Ipsi litterarum nostrarum fidem accendunt, ipsi spei nostre fidenciam edificant.* Neque tamen inde solummodo, sed & ex fide scripturarum sacrarum, quarum fidem Dijs suo testimonio adprobabant. Maxime quod illarum auctoritatem (vel ipso teste iam Christiano) summa antiquitas vindicaret, vt pote quum: *omnes substantias, omnesq; materias, origines, ordines, venas veterani cuiusq; styli gentes etiam plerasque & vrbes insignes, historiarum causas & memoriarum; ipsas denique effigies litterarum, indices custodesque rerum; ipsos Deos, ipsa templa & oracula & sacra vnius Prophete Moysi, scilicet seculis atque antecurterit.* Quum etiam illarum Maiestatem diuinam prædictionum veritas comprobaret. *Quidquid enim, inquit, agitur, prænunciabatur. Quod terre uolant vrbes, quod insulas maria si audant, quod externa atque interna bella dilaniant, quod regni regna compulsi sunt quod fames & lues, & locales quæq; clades & frequentia plerumq; mortium vastant, & quod etiam officia temporum & elementorum mutua exorbitant, quod & monstri & portentis naturalium forma turbatur, prouidenter scripta sunt* (nempe Matth. 25.) *Dum patimur, leguntur, dum recognoscimus, probantur.* De quibus omnibus latius, & lib. de Pallio cap. 2. & eiusdem Apolog. cap. 40. quo & ad Adnotat. nostras Lectorem remittimus. Hic dum taxat addemus, ad ludere illum inter cetera ad *luem* maximam Romæ & in multis Prouincijs, ac terramotum, quo corruit Smyrna vrbs Asiæ, quæ recenset Euseb. in Chronicis sub Marco & Vero Imp. & fulmen quod sub Commodio in Capitolium ruens Bibliothecam inflammavit, & bella eius ætatis ciuilia, quorum iam meminimus. Item ad *famem*, de qua lib. ad Scap. in hæc verba: *Sicut & sub Hilario præside, quum de arcis sepulcrarum nostrarum adolamasset: Arce non sint; arce ipsorum non fuerunt, messes enim suas non egerunt.* Denique ad *portentum*, de quo ibidem: *Etiam & salille in conuentu Vicensi, extincto pene lumine adeo portentum fuit, ut non potuerit ex ordinario deliquo hoc pati, postius in suo hypsomate & domicilio.* Et vero, scripta quoque multorum à Christo Patrum aduersus Gentes conuersioni causam dedisse sentimus, ad quæ adludit alibi: *Nonnulli, inquit, quibus de pristina litteratura, & curiositate labor & memoria tenor perseverauit, opuscula penes nos considerunt, commemorantes & conestificantes in suæ gillationem & originem & traditionem & sententiarum argumenta; per quæ recognosci possit, nihil nos aut nouum, aut portentosum suscepisse, de quo non etiam communes litteræ ad suffragium nobis patrocinantur si quid aut erroris eiecimus, aut equitatis admisimus.* Inter quos commemorandi Quadratus, Aristides, Anaxagoras, Melito, Theophilus Antiochenus, Apollinarius, Tatianus, Clemens Alexandrinus, & Apollonius Senator; denique ab Auctore alicubi citati Iustinus Philosophus & Martyr, Miliaides Ecclesiarum Sophista, & Irenæus omnium doctrinarum curiosissimus explorator. Quibus omnibus euoluendis & ante & post fidem susceptam ipsum adlaborasse, vel ex Apologetico patet, in quo subinde illos ad verbum fere imitatur. His omnibus adminiculis ad Christi fidem conuersus, & iam initiatus quum pallium Christianum indutus (sicuti antea etiam adrigimus) inconstantiæ notaretur ab amico, quod à *Toga* transfisset ad *Pallium*, Orationem habuit Carthagini (quam LIBRVM DE PALLIO inscripsit) qua, & Pallij uerutatem, simplicitatem, facilitatem, libertatem sine cura, Philosophicam

Tom. 1. lib. de Pall. cap. 3. nu. 41.

Ibid. n. 42.

Tom. 1. lib. ad Scap. c. 3. nu. 20. Ibi. Apol. c. 23. n. 371.

Ibid. c. 39. n. 273. 274. 275. 276. 277.

C
Ibid. c. 20. n. 296.

Tom. 1. lib. ad Scap. ca. 5. num. 13. Ibid. nu. 15. & 16.

D
Ibid. lib. de Trif. An. ma. c. 1. n. 2.

Tom. 1. lib. ad Valer. cap. 1. n. 41. 42. & 43.

grauitatem & sanctitatem commendat; & vitio sibi dari non debere, varijs exemplis ostendit, quod habitum verterit. Qua occasione & libidinum varia genera, quibus natura mutetur, & Martiorum cultum indecentem infectatur, & fori Iudicum militum vitijs, tum ambitioni & gula cauterem adigit. Atqui his Coss. data Constitutio Seueri & Antonini v. Idus Martias, quæ exstat D. Lib. 9. Tom. 1. lib. 1. iterum confirmat nostram sententiam de Antonino filio, Imperij con-

forte.

Anno Domini CLXXXVII. C. DOMITIO DEXTRO II. ET L. VALERIO MESSALA THRASIA PRISCO COS. S. Victoris Papæ Romani Anno xi. & Seueri IV. TERTULLIANVS iam Christianus, quibus se occupationibus totum dedit, scripta eius, de quibus postea, plus satis suo confirmant testimonio. Ex quibus imprimis constat, ita versatum fuisse in sacrarum lectione litterarum, ita memoriæ omnia & singula scripturarum loca commendasse, vt vel vnica periodo subinde complura complexus sit, sicuti ex scripturarum Indice nostro, collatione cum Auctore facta, facile est deprehendere. In illis autem citandis editionem sequitur vbiq; LXX. Interpretum, quod ad verus Instrumentum adinet, iuxta quod per *Esdras* (vel ipso teste) constat restauratum, idque non in Pentateucho Moyfi duntaxat, alijsque libris historicis, sed & in Prophetarum vaticinijs. Quos enim (inquit) diximus predicatores, Prophetæ de officio presandi dicuntur. Voces eorum, itemque virtutes, quas ad fidem Diuinitatis edebant, in thesauris litterarum manent, necesse nunc latent. Ptolemaeorum eruditissimus (quem Phyladelphum supernominant) & omnis litteraturæ sagacissimus, quam studio Bibliothecarum Pilsistratum (vt opinor) amularetur; inter cetera memoriarum quibus aut vetustas, aut curiositas aliqua ad famam patrocinabatur, & suggestu Demetrii Phalerei Grammaticorum tunc probatissimi, cui præfecturam mandauerat, Libros à Iudeis postulat, vt proprias scilicet atque vernaculas scripturas, quas soli habebant. Ex ipsis enim & ad ipsos semper Prophetæ perorauerant, scilicet ad domesticam Dei gentem ex patrum gratia. Hebrai retro, qui nunc Iudei. Igitur & litteræ Hebrææ, & eloquium. Sed ne nativitas vacaret, hoc quoque Ptolomæo à Iudeis subscribitur est, septuaginta duobus Interpretibus inuulsi; quos Menedemus quoque Philosophus de sententia communi suspexit. Adfirmant hac vobis etiam Aristæas, ita in Græcum stylum ex operto monumenta reliquit. Hodie apud Serapæum Ptolemaei Bibliotheca cum ipsis Hebræicis litteris exhibetur. Quæ paulo prolixius citauimus, aduersus eos qui auctoritatem LXX. Interpretum eleuare non verentur. In nouo vero Testamento non tam Latinis translatis, quam Græcis veteribus codicibus vsu Auctorem, Græce doctissimum, ex versione eius peculiari ab alijs omnibus multum subinde diuersa manifestum sit: quam adeo discrepantiam in gratiam Professorum sacrarum litterarum vbiq; adnotauimus. Quam iam olim etiam indicauit B. Ambrosius, siue quisquis Auctor est Comment. in Epistol. Pauli ad cap. 5. Rom. Constat (inquit) quosdam Latinos olim de veteribus Græcis translatis codicibus, quos incorruptos simpliciter temporum seruaui & probat. Postquam autem discordia animis dissidentibus & hæreticis perturbantibus torquere quæstiones cœperunt, multa immutata sunt ad sensum humanum, vt hoc cōtineretur in litteris, quod homini videretur. Vnde & ipsi Græci diuersos codices habent. Illud autem verum arbitror, quando & ratio, & història & auctoritas obseruatur. Nam hodie quæ in Latinis reprehenduntur codicibus, sic inueniuntur à veteribus posita,

TERTULLIANO, Victorino, & Cypriano: Hactenus ille. Atqui versabatur præterea noctu diuque Auctor noster, in perscrutandis non modo quos supra adduximus Apologiarum pro fide Christiana Auctoribus, sed & alijs haud dubie Scriptoribus Ecclesiasticis, præter Apollonium Senatore & B. Victorem, Græcis omnibus. Philonem dico, Iosephum (quem vocat *Antiquitatum Iudaicarum vernaculum vindicem*) Apionem, & t gesippum Iudæos, Clementem Romanum, ac S. Polycarpum (quorum illum Romanorum à Petro, hunc à Ioanne Smyrnaeorum Episcopos ordinatos agnoscit) S. Ignatium Antiochenum, S. Dionysium Areopagitam Galliarum, Papiam Hieropolitanum, Episcopos, Agrippam Castorem, Dionysium Corinthiorum, Pinitum ac Philippum Cretenses Episcopos; Musanum, Modestum, Panthemum Alexandrinum, Rhodonem Asianum, Serapionem & Proculum quendam, quem vocat *eloquentia Christiana dignitatem*, de quo postea latius. Sextum denique Appionem, Candidum, Arabianum, Maximum, & Heraclitum. Quibus adicio primos illos ceteros Pontifices Rom. in Petri cathedra successores, quorum exstant Decretales, quorumque cum Lino & Cleto Auctor meminit, Anacletum, Euaristum, Alexandrum, Sixtum, Thelephorum, Hyginum, Pium, Anicetum. Soterem item (quem, quod occasio sese non offerret, prætermisit) & Eleutherum, quem Benedictum nuncupat. Quos omnes Græce scripsisse, ex eodem stylo Latino, qui interpretis eiusdem videtur, censo, vt pote, qui melius Græce nouerint, sicut etiam S. Irenæus, quam Latine. Quo fit, vt (vel Rhenano adnotante) nemo mirari debeat Græcam Auctoris loquendi consuetudinem, quam etiam si qui in Latinam linguam translatis essent, mallet ex fontibus bibere (quod aiunt) quam ex lacunis. Atqui hoc primum anno quidam scribunt Idibus Maij die Natalitio Imperij à Seuero Imp. appellatum Cæsarem Augusti filium eius Antoninum, apud Viminatium priusquam in bellum contra Albinum proficisceretur. Verumtamen etiam ab initio Augustum olim fuisse nuncupatum, patet ex Rescriptis præcedentium annorum nomine Seueri & Antonini Augg. Conspirationis interim Albini aduersus Seuerum hoc anno factæ meminit etiam Auctor in hæc verba, vnde *Cassij, Nigri, & Albini*

Anno Domini CLXXXVIII. AP. CLAUDIO LATERANO ET M. MARIO M. F. TITIO RVFINO COS. S. Victoris Rom. Pontificis Anno XII. Seueri Imp. V. TERTULLIANVM verisimile est memoriæ exercendæ gratia conscripsisse Carmine GENE SIN & SODOMAM, immo mea sententia integrum sacrarum Bibliorum veteris Testamenti historiam, vt pote quum & prior illorum mutilus sit, & ex in initio posterioris satis videatur etiam descripsisse orbis vniuersi diluuium. Atque adeo

Tom. 2. lib. de Hab. mu. lib. c. 3. n. 33. Tom. 1. Apolo. c. 18.

F

n. 263. 264. 265. 266. 267. 268. 269. 270. & 271.

G

Tom. 1. A. polog. c. 19. nu. 292. Tom. 3. lib. de Prajer. adu. har. c. 32. nu. 186. & 187.

Tom. 1. lib. adu. Valen. c. 5. nu. 44. Tom. 4. lib. 3. c. arm. ad. Marc. c. 9. nu. 26. 27. 28. 29.

Tom. 3. lib. de Prajer. adu. har. c. 38. n. 167.

H

Tom. 1. A. polog. c. 35. num. 473.

Tom. quar. to Ope. Ter.

TERTULLIANI
OPERA

A etiam Carmen illud : AD SENATOREM EX CHRISTIANA FIDE AD IDOLORVM SERVITVTVM REVERSVM, & LIBROS QVINQVE ADVERSVS MARCIONEM CARMINE, AC DE IVDICIO DOMINI LIBRVM. Hoc vero anno ad xi. Kal. Martias Imp. Cæs. D. Clodius Septimius Albinus Augustus prælio ab Imp. Severo victus & occisus est; idque apud Lugdunum; quæ quod illum antea recepisset (Herodiano teste) & direpta & incensa est; in qua expeditione, vti ex varijs Inscript. constat. Imp. viij. ix. & x. adpellatus est. Quo iam iam expugnato, omnes imprimis Galliarum, Hispaniarum, Britanniaque proceres qui illum iuerant deinde Romam reuersus amicos eius vndique conquisitos, & inter eos Senatores 40. Seuerus interfici iussit, tum & eos omnes qui in Pertinacem conspirauerant. Quos adeo Auëtor *Albinianos* adpellat verbis supra citatis ad ann. Domini 95. & per aliquot annos perdurasse hanc illorum iniquitatem significat. *Sed & qui nunc*, inquit, *scelerum partium socij aut plures quotidie reuelantur, post vindemiam parricidarum racematio superstes*; nempe, quantum adparet, ad triumphum vsque Parthicum, atque adeo nonum Seueri annum, quemadmodum ibi latius. Alibi etiam ad Senatores occisos adludit: *Nemo non*, inquit, *etiam hominis causa pati potest, quod in causa Dei pati dubitat. Ad hoc quidem vel presentia nobis tempora documento sint; quantæ, qualesq; personæ innotra cum fecerint, aut ab aduersarijs eius, si pro eo steterint.* Fuit autem dictorum Consulium alter Lateranus

Tom. 1. lib. adu. Sca. c. 2. n. 8. Ibid. Apol. c. 35. n. 4. 7. 8. Tom. 2. lib. ad. Mar. c. 11. n. 63.

B Palatium Lateranense appellamus, quem postea scribit B. Hierony. Epitaphio Fabiolæ, Cæsariano obruncatum gladio, fortassis Antonini Caracallæ, qui in plesoque amicos patris sui animaduertit. Atqui quum his Coss. scripta sit Epistola n. S. Victoris Romani Pontificis ad Afros Episcopos data Kal. Septembris, & Epistola S. Eleutherij Decessoris eius v. Idus Iulij Materno & Bradua Coss. necessario hunc annum, non præcedentem xii. Pontificatus eius designauimus. Max. quum B. Damasio Pontificali sedisse Victorem scribat, à Consulatu Commodi v. & Glabronis, (quibus Coss. xij. Kal. Aug. data est prior eius Epist. ad Theophilum Alexandrinum) vsq; ad Lateranum & Rufinum, A. Ka. autem Iunij dicti Consulatus, quo die creatus Pontifex, vsque ad v. Kal. Augusti anni sequentis, conficiuntur anni xii. mensis i. dies xxviii. Is dicta secunda Epistola discrepantiam Astorum in Sacramentis increpans, mihi videtur ad celebritatem diei Paschæ adludere, quam Epistola priori die Dominica celebrari debere, iuxta quod & prædecessores sui statuerunt, mandauerat, quæcumq; incidere à x. v. Luna primi mensis, vsque ad xxi. in quo fortassis initio Afri quidam cum Polycrate Afriano contrariam sequebantur consuetudinem, quamquam postea in vnum consenserint. Nam de Blafo hæretico Quartadecimano, sic Auëtor: *Est præterea his omnibus etiam Blasius accedens, qui latenter Iudaismum vult introducere. Pascha enim dicit non aliter custodiendum, nisi secundum legem Mosij xiv. mensis. Quis autem nesciat, quoniam Evangelica gratia euacuatur si ad legem Christum redigat.* Ad eandem obseruationem pertinet illud eiusdem: *Pascha celebramus annuo circulo in mense primo.* Atque adeo etiam illud: *Aguntur præterea per Græcias illas certis in locis Concilia ex vniuersis Ecclesijs;* Id enim etfi generatim loquatur, existimamus potissimum intelligi de Concilij paulo ante celebrati Palestine à Theophilo Cæsariensi, Ponti à Palma, Corinthio à Bachylo, & Ecclesiarum apud Ostioenum, Alexandrino quoque à Theophilo, denique Afriano, in quo scribit Nicephor. hist. Eccles. libro 4. capite vlti. Patres dictam sententiam B. Victoris & Concilij Romani secutos esse, cui etiam consensit Concilium Galliarum sub Ireneo.

Tom. 3. lib. de Praef. adu. Iuda. c. 1. n. 1. Ibid. c. 7. nu. 19. 30. 39. 40. 41. 42. 43. 44.

C Anno Domini CLXXXXIX. T. HATERIO T. F. SATVRNINO, ET C. ANNIO APP. F. TREBONIANO GALLO COSS. S. Zephyrini Papæ Rom. i. ac Seueri Imp. vi. videtur nobis contigisse disceptatio illa TERTVLLIANI cum Iudæo quodam, cuius occasione scripsisse se significat LIBRVM ADVERSVS IVDÆOS. Proxime accidit inquit, disputatio habita est Christiano & Profelyto Iudæo. Alternis vicibus contentioso fuit uterque diem in vespem traximus. Obstreperantibus etiam quibusdam spectantibus, singularum núbilo quodam veritas obumbrabatur. Placuit ergo, quod per concentum disputationis minus; bene potuit elucidari, inspicit curiosus, & lectionis stylo questiones retractatas terminare. In quo inter cetera adnotandum venit, quod de dilatazione fidei per vniuersum orbem iam ab ea etate pulchre deducit. *In quem enim*, inquit, *alium vniuersæ gentes crediderunt, nisi in Christum, qui iam venit? Parthi, Medi, Elamita, &c. sicuti legitur Acto. 2. & ceteræ gentes? Vt iam Getulorum varietates, & Maurorum multi fines, Hispaniarum omnes termini, & Galliarum diuersæ nationes, & Britannorum inaccessa Romanis loca Christo vero subdita, & Sarmatarum, & Dacorum & Germanorum, & Scytharum, & abditarum multarum gentium, & prouinciarum, & insularum multarum nobis ignotarum, & que enumerare minus possimus? In quibus omnibus locis Christi momentum iam venit, regnat. Est & illud de finibus Imperij Romani tum temporis memoria dignum: *Germani adhuc vsque limites transgredi non sinuntur. Britannia intra Oceani ambitum conclusa sunt. Maurorum gens & Getulorum barbaries à Romanis obsidentur, ne regionum suarum fines excedant. Quid de Romanis dicam, qui de Legionum suarum præsidijs Imperium suum muniunt, nec trans illas gentes porrigere vires regni sui possunt? Quod ipsum attingit de Germanis Herodian. hist. lib. 2. dum Seuerum electum dicit per exercitus omnes, qui pro ripis Danubij Rhenique coercendis barbaris excubantes Romanum tuebantur Imperium. Et vero hunc annum i. collocamus Pontificatus S. Habundij Zephyrini Habundij F. natione Romani, quod defuncto S. Victore, postquam sedes vacasset diebus xii. ipse creatus fuerit v. Idus Augusti, his ipsis Coss. vel Damaso teste, qui sedisse eum scribit temporibus Seueri & Antonini, à Consulatu Saturnini & Galli, vsque ad Præsentem & Extricatum Consules. Quomodo interim nondum incepta Pefsecutione Christianorum quinta, inter Martyres S. Victor collocetur, difficultate non caret, quæ & Eusebium & alios Chronographos mouit, vt in annum viij. ix. aut x. Seueri eius Pontificatum protendant. Verum dicta mea & S. Damasi de vtriusque temporibus**

Tom. 1. lib. adu. Iuda. c. 1. n. 1. Ibid. c. 7. nu. 19. 30. 39. 40. 41. 42. 43. 44.

D Anno Domini CLXXXXIX. T. HATERIO T. F. SATVRNINO, ET C. ANNIO APP. F. TREBONIANO GALLO COSS. S. Zephyrini Papæ Rom. i. ac Seueri Imp. vi. videtur nobis contigisse disceptatio illa TERTVLLIANI cum Iudæo quodam, cuius occasione scripsisse se significat LIBRVM ADVERSVS IVDÆOS. Proxime accidit inquit, disputatio habita est Christiano & Profelyto Iudæo. Alternis vicibus contentioso fuit uterque diem in vespem traximus. Obstreperantibus etiam quibusdam spectantibus, singularum núbilo quodam veritas obumbrabatur. Placuit ergo, quod per concentum disputationis minus; bene potuit elucidari, inspicit curiosus, & lectionis stylo questiones retractatas terminare. In quo inter cetera adnotandum venit, quod de dilatazione fidei per vniuersum orbem iam ab ea etate pulchre deducit. *In quem enim*, inquit, *alium vniuersæ gentes crediderunt, nisi in Christum, qui iam venit? Parthi, Medi, Elamita, &c. sicuti legitur Acto. 2. & ceteræ gentes? Vt iam Getulorum varietates, & Maurorum multi fines, Hispaniarum omnes termini, & Galliarum diuersæ nationes, & Britannorum inaccessa Romanis loca Christo vero subdita, & Sarmatarum, & Dacorum & Germanorum, & Scytharum, & abditarum multarum gentium, & prouinciarum, & insularum multarum nobis ignotarum, & que enumerare minus possimus? In quibus omnibus locis Christi momentum iam venit, regnat. Est & illud de finibus Imperij Romani tum temporis memoria dignum: *Germani adhuc vsque limites transgredi non sinuntur. Britannia intra Oceani ambitum conclusa sunt. Maurorum gens & Getulorum barbaries à Romanis obsidentur, ne regionum suarum fines excedant. Quid de Romanis dicam, qui de Legionum suarum præsidijs Imperium suum muniunt, nec trans illas gentes porrigere vires regni sui possunt? Quod ipsum attingit de Germanis Herodian. hist. lib. 2. dum Seuerum electum dicit per exercitus omnes, qui pro ripis Danubij Rhenique coercendis barbaris excubantes Romanum tuebantur Imperium. Et vero hunc annum i. collocamus Pontificatus S. Habundij Zephyrini Habundij F. natione Romani, quod defuncto S. Victore, postquam sedes vacasset diebus xii. ipse creatus fuerit v. Idus Augusti, his ipsis Coss. vel Damaso teste, qui sedisse eum scribit temporibus Seueri & Antonini, à Consulatu Saturnini & Galli, vsque ad Præsentem & Extricatum Consules. Quomodo interim nondum incepta Pefsecutione Christianorum quinta, inter Martyres S. Victor collocetur, difficultate non caret, quæ & Eusebium & alios Chronographos mouit, vt in annum viij. ix. aut x. Seueri eius Pontificatum protendant. Verum dicta mea & S. Damasi de vtriusque temporibus**

Ibid. nu. 70. 1. & 12.

A. sententia confirmatur per Epistolas Decretales Zephyrini datas his ipsis Saturnino & Gallo Coss. priorem xii. Kal. Octobres, posteriorem vii. Idus Nouembris, & in primitiua Ecclesia non fuit insolitum persecutionem à Populo Romano aut Praefectis vrbis initium sumere. Quid: quod de hoc tempore idiferentis verbis Auctor adfert: *Sed & Clarissimas, inquit, feminas & Clarissimos viros Seuerus sciens huius scite esse; non modo non lesit, verum & simonio exornauit, & populo fuerunt in os palam reseruit.* At qui ante annum sequentem oportet latam fuisse legem Diuorum Seueri & Antonini, ne quis absens puniatur, cuius fit mentio libro i. D. de Requir. reis; nam ad eam haud dubie adludit in hac verba Auctor; *Quid hic, inquit, Legibus deperit in suo regno dominantibus, si audiatur? An hoc magis gloriabitur postestas earum, si inauditam damnabunt veritatem; & rursum: quando nec liceat in deos & in auidas omnino damnari.*

B. Anno Domini cc. P. CORNELIO ANVLINO II. ET M. AVFIDIO M. F. FRONTONE COSS. S. Zephyrini Romani Pontificis anno ii. Seueri Imper. vii. quum, Imperatore, cum filiis suis Antonino & Geta ante discessum suum declaratis Caesaribus Augustis & Imperatoribus, Congiario iterum populo dato & Donatio Militibus, in secundum bellum Arabicum, Parthicum & Adiabenicum profecto (de quo supra latius) Antistites Romani Sacrorumque Pontifices, Religionem Christianam initio sumpto à S. Victore Pontifice persequi pergerent, TERTULLIANVS ad imitationem aliorum qui ante se id fecerant & praesertim B. Iustini Martyris, APOLOGETICVM PRO CHRISTIANIS Romam misit, in quo vel Lactantio teste, plene hanc causam perorauit. Iam ante tamen discessum suum multas Leges à Seuero & emendatas & publicatas vel ipse Auctor indicat: *Nonne, inquit, & vos quotidie experimentis illuminantibus tenebras antiquitatis, totam illam veserem & squalem solum Legum nouis Principum Rescriptorum & Editoris securibus truncatis & caditis? Nonne vanissimas Papias Leges (vbi adludit ad legem Papiam Poppaeam, ita dictam à suis legislatoribus M. Pappo M. F. M. N. Mutilo, & Q. Poppaeo Q. F. Q. N. Secundino Coss.) que anteliberos suscipi cogunt, quam Iulia matrimonium contrahi; post tante auctoritatis senectutem, heri Seuerus constantissimus Caesarum exclusit? Quae dictatum legum abolitio quomodo Seuero possit adtribui, & tamen postea Constantino Imperatori tribuatur, latius in Adnotationibus ad hunc locum nostris tractauimus; in quibus si placeat coniectura nostra de l. i. D. de Stupro & adult. qua definitur etiam in sponsa stuprum & adultereum accusari & vindicari posse, oportebit eam Legem his Coss. latam fuisse. Et vero pro bello secundo Parthico nondum completo, (quod his Coss. Cassiodorus etiam inceptum tradit) facit Auctor, dum inter hostes Imperii Romani enumerat: *Mauros, & Marcomanos, ipsosque Partos.* Iterum vero Christianae fidei dilataationem his verbis celebrat: *Exterminis sumus, & vestra omnia compleuimus, vrbes, insulas, castella, municipia, conciliabula, castra ipsa, tribus, decurias, palatium, Senatum, Forum.* Et paulo ante, quod anno praecedenti diximus de populari persecutione, confirmat: *Quotiens, inquit, etiam praeteritos à vobis, suo iure nos inimicum vulgus inuadit, lapidibus & incendiis? Ipsis Bacchanalium furis nec mortuis parcunt Christianis, quin illos de regie sepulchra, de asylo quodam mortis, iam alios, iam nec totos, auellunt, dissecant, distrahunt.* Eodem pertinet illud: *nec ulli magis depastulatores Christianorum quam vulgus, & toties citata ab Auctore popularis vox illa: Christianos ad Leonem.* Complura sunt alia in Apologetico memoratu digna; sed ne hic prolixiores sumus, ad Adnotationes nostras Lectorem remittimus. Hic duntaxat addemus, occasionem persecutionis ortam ex falsis calumniis, quas pulcherrime refutat, potissimum tribus, infanticidii, sanguinis humani pabuli, & incesti: *Dicimus, inquit, sceleratissimi deo sacramento infanticidii, & pabulo inde, & post conuiuium incesto; quod eueriores luminum canes, senones sautes tenebrarum & libidinum impiarum inuerecundia procurant.**

C. Anno Domini ccc. Ti. CLAUDIO SEVERO (non autem Seuero Imp. iii. vt quidam non recte) ET C. AVFIDIO VICTORINO COSS. S. Zephyrini Papae Romani, ANNO III. Seueri Imper. viii. Quamquam Imperatore absente adhuc in expeditione Parthica & Adiabena, Arabibus & Perarum Rege Abagato in deditione anno praecedenti receptis, persecutio Christianorum Romae aliquantulum cessare videretur, fortassis Apologetici sui adminiculo. Videns tamen TERTULLIANVS & se & alios Scriptores Apologus suis pro Christianis nihil aut patum profecisse ad conuersionem Gentium, alio genere serpti eos adgressus, ab ipsa anima adhuc ethnica aduersus idola testimonium flagitat; atque adeo LIBRVM DE TESTIMONIO ANIMAE inscripsit. In quo vrget illas vulgi voces: *Quod Deus deleat; Si Deus voluerit; Benedicat te Deus; Deus videt omnia; Deo commendo; Deus reddet; & D. us inter nos indicabit.* Fit mihi multum verisimile, hoc etiam anno conscriptum LIBRVM DE FATO, cuius fragmentum vnicum extat, & tamen ab ipso Auctore commemoratur in hac verba: *Potesates enim uero presunt. Secundum nos quidem, inquit, Dominus Deus, & Diabolus amulus; secundum communem autem opinionem & providentia & Fatum & necessitas, & arbitrii libertas. Nam haec & Philosophi distinguunt, & nos secundum fidem differenda, suo iam nouimus titulo.* Atqui in hunc annum etiam reuicimus statum vitae nouum auctoris, quo in Presbyterorum ordine adlectus sit, fortassis ab Agrippino Carthaginensi Episcopo. Eum enim alium fuisse ab Agrippino siue Agrippa Episc. Alexandrino, cuius meminerat sub M. Aurel. Imper. Eusebius & Niceph. sub M. Antonino Philosopho Imper. Zonatas, sub Antonino Vero Vrspergensis Abbas; inde mihi videtur, quod Cyprianus Episc. 70. ad laxuat, ex Antecessoribus suis Agrippinum fuisse significet, & B. August. l. 2. contra Donatum cap. 7. ipsum B. Cypriani praedecessorem nuncupet. Maxime quum alia esset ab Africa Aegypti prouincia, in qua Alexandrinus ille Episcopatum agebat, & B. Cyprian. Episc. 71. ad Quinctum scribat, Agrippinum bonae memoriae virum cum suis coepiscopis (quos etiam Antecessores suos nuncupat Episc. 70.) decretum de haereticis baptizadis fecisse. Et vero statim adcepto sacerdotio continuasse Auctorem à matrimonii vsu pari consensu cum sua coniuge; mihi fit

E. Tem. 1. lib. ad Sep. c. a. num. 36. 7. & 38.

Tem. 1. Apolog. c. 1. num. 9.

Ibid. cap. 2. num. 21.

F. Tem. 1.

Ibid. Apolog. c. 4. n. 50. & 52.

Ibid. c. 37. n. 490. Ibid. n. 490.

G. Ibid. n. 484. Ibid. c. 16. num. 471.

Ibid. c. 7. n. 90. 91. 92. 93.

H. Tem. 1. lib. de Testim. anim. c. 1. n. 5. 6. 7. Tem. 4. Tem. 3. lib. de Anim. c. 20. n. 266.

TERTULLIANI OPERA

A
Tom. 2. lib. 1. ad Vxor. c. 1. num. 11.

Ibid. c. 5. & 6. n. 34. ac 35.
Ibid. c. 6. n. 37. & 38.

Tom. 2.

Tom. 4.

Tom. 1. lib. de Baptismo. c. 11. n. 106. & 107.

B
Tom. 1. lib. ad Scap. c. 1. n. 13. & 14.

Tom. 1. lib. ad Scap. c. 2. n. 11.

Ibid. c. 3. n. 13. 14. 15. 17. 18. & 20.

Ibid. c. 4. n. 32. 35. 39.

C
Ibid. n. 23. 25. 26. 27. 47.

Ibid. n. 43. 44. 45.

Tom. 1. ad Polog. ult. n. 619.

Ibid. num. c. 25.

Tom. 2. lib. ad Martyr. c. 4. n. 46.

Ibid. cap. 1. num. 12.

Tom. 2. lib. de penite. c. 13. n. 82.

Tom. 1. lib. ad Scap. c. 3. n. 21.

D
Tom. 2. lib. de Hæ. n. d. c. 7. n. 56.

Tom. 1. lib. de Polog. c. 33. n. 454.

verifimile ex confuetudine Eccleſiæ Latinæ, iam in dea Decreto S. Clementis PP. i. maxime quum propendere eo videantur hæc eiusad Vxorem verba: *Ne me putes propter carnis iue integritatem mihi reſeruandam de contumelie dolore ſuſpectum, inſinuare iam hinc tibi viduiſis conſilium.* Item: *Tempus*, inquit, *in collecto eſt: ſuper eſt vt qui matrimonia habent, tamquam non habentes agant. Quod ſi habentes, obliterare debent, quod habent, quanto magis non habentes?* Certe id multis eo tempore fuiſſe vitatum ibidem indicat: *Quot enim ſunt, inquit, qui ſtatim à lauacro carnis ſuam obſignant? Quot item, qui conſenſu pari inter ſe matrimony debitum tollunt? Volunt ariis ſpadonibus, pro cupiditate celeſti ſaluo matrimonio, abſtinentia toleratur.* Iam vero Presbyter factus, poteſtatis ſibi conceſſæ & de abſoluendis Penitentibus, & de ſacrificiis offerendis haud immemor, LIBROS DE POENITENTIA & DE ORATIONE conſcripſit, quibus & penitendi modum tum Catechumenis, tum Chriſtianiſ lapſis, & quos ritus ſeruare debeant in ſacrificio fideles, præſcribit. Poſſunt etiam in hunc annum reici ſcripta, quorum B. Hieronymus meminit hodie deſiderata. DE CIRCVMCIſIONE, DE VESTIBVS AARON, DE MVNDIS ET IMMVNDIS ANIMALIBVS, denique DE TRINITATE, & fortaſſis etiam LIBER DE BAPTISMO GRAECVS, vt pote qui videatur conſcriptus poſt Concilium Agrippini. Nam eiuſdem fuiſſe argumenti Auctor indicat: *Sed circa hereticos ſane, inquit, quid cuſtoditendum ſit, digne quis reſcribet. Ad nos enim editum eſt. Heretici autem nullum habent conſortium noſtre diſcipline, &c. Sed de ſiſlo plenius iam nobis in Græco diſceſſum eſt.* Verum de hoc & Agrippini, & ipſius Paradoxo, inter Prolegomena latius. Porro hoc anno etiam oportet quæſiſſe, quod ſcripſit libro ad Scapulam anno ſequenti: *Ceterum & imbre anni præteriti, quid commeruerit genus humanum, apparuit: catæchiſmum ſcilicet & retro fuiſſe propter incredulitates & iniquitates hominum.* Fortaſſis & illud: *Et ignes qui ſuper membra Carthaginiſ prox. me rependerunt per noctem, quid minati ſint, ſciunt qui viderunt; & priſtina tonitrua quid ſonarint ſciunt qui obduruerunt.* Omnia hæc ſigna ſunt imminentiſ ira Dei, quam neceſſe eſt, quoquo modo poſſumus, vt & adnuſnemus & prædicemus, & deprecemur interim localem eſſe. Vniuerſalem enim & ſupremam ſuo tempore ſentient, qui exempla eius aliter interpretantur.

Anno Domini ccli. L. ANNO FABIANO, ET M. NONIO M. F. MVTIANO COSS. S. Zephyrini Pontificis Romani anno 111. Seueri Imper. 1 x. quum Scapula vir Conſularis Ordinis, Præſes Carthaginiſ, & proinde Africa Proconſul, nondum adhuc decreta ab Imperatore perfectione, imo fortaſſis Romæ prohibita, crudeliſ tamen ceteris Carthaginiſ graſſaretur in Chriſtianoſ, LIBRVM AD SCAPVLAM ſcripſit TERTVLLIANVS. In quo imprimis beneuolentiam captat à Chriſtianoſ innocentia, & non ſolum oratione, ſed & ſacrificiis ſuis pro ſalute Imperatoris, ex quo iam Presbyterum fuiſſe conſtat. Deinde languinis Chriſtianiſ effuſionem imputat portenta eius temporis & exitium Byzantinum, quorum antea mentionem fecimus, & exempla punitionis adfert, tum Valgii Saturnini, Hilariani, & ipſius Scapule in Africa, tum Claudii Hermiani in Cappadocia, Perſecutorum fidei Chriſtiane. Poſt hæc hortatur ad diſſimulationem ab huiuſmodi cauſis, exemplis tum Seueri & Antonini Imp. ſupra adductis, & M. Aurel. Imp. in expeditione Germanica; tum Præſidum & Proconſulum ſeruilium Prudentis ſub Antonino Vero Imper. Veſpronii Candidi ſub Imp. Commodi, Cincii Seueri, qui poſtmodum à Seuero Imper. Veſpronii Candidi ſub Imper. Commodi, Concii Seueri, qui poſtmodum à Seuero Imper. interfectus eſt, Apri quoque & Arii Antonini (hic à Lampridio Arius, ab aliis Bruſii Præſes, appellatur) qui ſub Antonino Imper. Conſules fuerunt. Denique conqueritur, quum à primordio mandatum ſit gladiotenus animaduerti, & id obſeruaretur à Præſidibus Legionis & Mauritania; iuſſu ipſius Scapule etiam cremarentur Chriſtiani. Quo pertinet & illud Apolog. Sarmentitios & Semaxios appellatis, quia ad ſtipitem dimidiæ axis reuincti, ſarmentorum ambitu exuruntur. Vbi etiam recenſet illud damnationis genus, quod ad Leonem damnata ſunt Chriſtiana potius quam ad Leonem. Idem LIBRO AD MARTYRAS in carcere conſtitutos, quem eadem tempeſtate conſcripſit, præter gladium & ſummam ignium penam, addit etiam: *crucem rabiem beſtiarum, & omne carniſciis in genus in tormentis.* Vbi etiam meminit conſuetudinis, qua pacem in Eccleſia non habentes, vt pote lapſi, a Martyribus in carcere exorare conſueuerunt; quam etſi ſub finem vitæ iam hereticus non probet, in Eccleſia permanſit vſque ad B. Cyprianiſ tempora, iuxta quod tractauimus in vita illius latius. Eadem omnia Martyrum ſupplicia repetit LIBRO DE PATIENTIA, quem etiam huius perfectionis occasione conſcripſit. Vbi fugam quoque in perfectione patientiæ bono imputat, atque adeo nondum Montaniſtis addictus fuit, ex quorum ſententia librum de Fugam perfectione contrarium poſtea, ſed fruſtra ſcripſit. Et vero ſub Scapula damnatum fuiſſe ad beſtias S. Mautilum Adurogicum, diſertis verbis adteſtatur Auctor. Porro Romæ hoc anno fuiſſe Auctorem ex illis verbis apparet: *Gemmarum quoque nobilitatem vidimus Romæ, de ſuſſidio Parthorum & Medorum, ceterorumque gentium ſuorum coram matronis erubeſcentem, niſi quod nec ad oſtenſionem ſere habentur. Latent in cingulis ſmaragdæ, & cylindros vagina ſue ſolus gladius ſub ſinu nouit, & in peronibus viones emergere de luto cupiunt.* Quod factum interpretatur in triumpho Seueri Imper. de Parthis, de quo in Faſtos Conſulares huius anni ſic relatum inuenimus: IMP. CÆS. L. SEPTIMIVS M. F. SEVERVS, PIVS, PERT. AVG. ARABICVS, ADIABENICVS, PARTHICVS, MAXIMVS, PONT. MAX. TRIB. POT. VIII. COS. II. P. P. PROCOS. IMP. XI. ET IMP. CÆS. M. AVRELIVS SEV. AVG. F. ANTONINVS, PIVS FELIX, AVG. TRIB. POT. III. COS. DESIGNATVS IMP. VNA DE ARABIBVS, PARTHEIS, ADIABENEISQ. ET REGE ARTABANO, TRIVMPHARVNT. Cuius triumphus etiam meminerunt Spartianus & Herodianus. Facit pro hac noſtra ſententia, quod etiam morem in Triumphis vitatum deſcribat Auctor tanquam teſtis oculatus: *Hominem, inquit, ſe eſſe etiam triumphans in illo ſublimiſſimo curru, admonetur. Suggereitur enim ei à tergo: Reſpice poſt te, hominem te memento.*

Anno

Anno Domini CCIII IMP. CÆS. L. SEPT. M. F. ARAB. ADIAB. PART. III. ET IMP. CÆS. M. AUREL. SEV. AVG. F. ANTONIN. AVG. COSS. S. Zephyrini Papæ Romani anno IV. ipsius Seueri Imper. X. aut certe precedenti iam grassantibus non solum antiquis, sed & recentioribus aliquot hæresibus, vel in ipsa Africa, edidit TERTULLIANVS vere aureum illud opus DE PRÆSCRIPTIONIBVS ADVERSVS HÆRETICOS, vtpote quod ante alios omnes scriptum eiusdem argumenti libros, ex his Auctoris verbis constat: *Sed nunc quidem generaliter actum est à nobis aduersus hæreses omnes, certis & iustis & necessarijs præscriptionibus repellendas à collatione scripturarum. De reliquo, si Dei gratia aduenit, etiam specialiter quibusdam respondebimus.* In eo sub finem Catalogum hæreticorum recenset, qui ad id temporis Ecclesiam dilacerarunt, B. Irenæum imitatus, quamquam ordine temporum non satis obseruato, quem nos adeo, quantum fieri potuit, expressimus. Imprimis *Lucianum* hæreticorum genera quatuor, *Dositheum Samaritanum, Sadduceos, Phariseos, & Herodianos.* Deinde eos ² qui ex Euangelio hæretici esse voluerunt in vniuersum numero XXV. *Simonem Magum, Menandrum Nicolaium, Cerinthum & Hebionem,* qui sub Apostolis suas ipsarum hæreses, atque adeo sub Tyberio, Claudio, Nerone, & Traiano. Item ³ *Saturvinum & Basilidem, Ophitas, Carneos, Sethoitas, & Carpocratem,* sub Apostolorum discipulis vsque ad Hadrianum Imperatorem. *Valentinum* deinceps, eiusque adfæctas *Ptolemaum ac Secundum, Hecacleonem, & Marcum ac Colorbasum,* quorum coryphæum illum in Catholicam primo doctrinam apud Romanenses credidisse sub Hygino Papa, Antonini fere Principatu tradit Auctor, & sub Episcopatu Eleutheri ob iniquitatem semper curiositatem, una cum Marcione, semel & iterum eisdem esse ab Ecclesia; sectatores vero eius sub Pij Pontifice & Imperatore, & *Cerdonem* deinde eiusque discipulum *Marcionem,* illiusque ex discipulis magistros, *Lucanum & Appellem;* quorum prior cum Valentino cepit, Marcion & alii sub Aniceto Sotere, & Eleuthero, imperantibus Pio & Aurelio. ⁴ *Tatianum* post hæc, quem etiam seholam suam erexisse scribit Clemens Alexand. sub annum XII. Antonini Pij. Quid? quod *Cataphrygas* quoque, in quorum hæresin postea incautus incidit, hæreticos nominatim appellat, ⁷ quorum quidam dicuntur *xarà Proclum* (de quo infra latius) alij *secundum AEschinem,* quibus non modo hæresin, sed & blasphemiam impingit, *qua in Apostolis dicebant Spiritum sanctum fuisse, paracletum non fuisse, & paracletum plura, meliora, atque maiora in Montano dixisse, quam Christum in Euangelio protulisse,* de cuius temporibus mox latius. ⁸ *Blasphemum* denique, de quo supra; *Theodotum Byzantium ac Theodotum Coriariu Melchisedecianum* sub S. Victore Pontifice, & Commodi Imperatore, & *Praxeum,* de quo postea, ac *Victorinum,* qui illius hæresin corroborare conatus est. Fit eodem libro etiam mentio ex Apostolo Paulo aliorum hæreticorum, nempe, *Phygelii & Hermogenis, Hymenæi & Phyleti.* Item ¹⁰ *Nigidij, nescio cuius, & Hermogenis.* Sed de hoc quoque paulo post latius. Porro ab eodem anno in dictam persecutionem Christianorum à Seuero Imp. adiudit Auctor in hæc verba de Amphithreato loquens: *Illic quorundam in nos leones expostulantur, inde persecutiones decernuntur, inde tentationes emittuntur.* Item illud: *Scire volumus scilicet tempus persecutionis, & locum tribunalis, & personam presidis.* Aliaque complura in libris, quos infra recensebimus. Hic duntaxat comprobabimus, non in annum VII. aut XI. sed in hunc potius X. imperii Seueri annum referendum dictæ persecutionis initium. Imprimis B. Hieron. Cat. Script. Eccles. in Origine, & post eum Sophronius ac Nicephorus Græcus scribunt, X. Seueri Pertinacis anno aduersus Christianos persecutione commota Leonidem ipsius Patrem Christi martyrio coronatum, ille vero inter primos martyras recensetur ab Eusebio hist. Eccles. lib. 5. qui Alexandria, vbi maxime persecutio abundabat, passi sunt. Deinde Iudas adhuc vsque annum Chronographiam perduxit, quod instare putaret aduentum Antichristi ob hanc persecutionem grauisssimam. Denique disertis verbis Spartianus significat, non nisi post Consulatum cum filio in Syria initum (qui in hunc annum incidit) Alexandriam profectum, peregrinatione ea suscepta propter religionem Dei Serapidis: in quo (inquit) itinere, Iudæos fieri sub graui pena vetuit, idem etiam de Christianis sanxit. Qua persecutione passi sunt quam plurimi martyres Alexandria sub Læto profecto; ac in Ægypto, Libya & Thebaide sub Aquila tyranno, in Gallijs denique SS. Irenæus, Andeolus, Benignus, Andochianus, & Tyrsus. Porro ad hunc annum referunt plerique inscriptionem illam: M. AGRIPPA L. F. COSS. III. FECIT; IMP. CÆS. SEV. COSS. III. ET IMP. CÆS. M. AUR. ANTON. COSS. PANTHEON VETVSTATE CORRVTVM CVM OMNIBVS RESTITVERVNT. Quod hic adducendum putauimus ad memoriam Ecclesie.

Anno Domini CCIV. P. SEPTIMIO M. F. GETA, ET L. SEPTIMIO PLAVTIANO, COSS. S. Zephyrini Pontificis Romani anno V. Seueri Imper. XI. etsi persecutione iam vigente, non tamè destitit TERTULLIANVS à scribendis aduersus hæreses libris. Inter quos primo loco collocandū censemus DE BAPTISMO ADVERSVS QUINTILLAM, vtpote quem scriptum constat, antequam aliquo modo ad hæresin propendere cepisset, ex eo quod factionis fuerit Montanistarū *Quintilla,* à qua dictos Quintillianos, ex Epiphano illic deduximus. An aliud quid aduersus Montanum ipsum scripserit Auctor, non æque probari potest, sed verisimile fit, tum ex illis B. Augustini verbis lib. de hæres. *Ad Cataphrygas transiit, quos ante destruxit,* tum maxime ex Nicephor. libro 4. cap. 34. qui tradit Auctorem ad statam mediamque ætatem in Ecclesia Catholica Presbyterum plura aduersus *Montani* dogma conscripsisse; postea vero in illius delapsum errorem, plures rursus libros pro illo composuisse. Qui quum *Montani* hærescos historiam lib. eiusdem c. 18. 20. 22. 23. 24. & 25. late tractet, ex Apollinari Hierapolitano, Rhodone, Miltiade, Serapione, & Apollonio, qui aduersus illum scriptis suis disputarent, secutus Euseb. lib. 3. cap. 3. 4. 14. 15. 16. 17. & 18. nos (præter ea quæ ad lib. de Præscript. adu. hæret. adnotauimus) eam, vt promissis satisfaciamus, in compendium hic redigendam putauimus. Pagus quidam esse dicitur in Mysia Phrygiæ, quæ nuncupatur Adabam, vbi ferunt quendam *Montanum* nomine, qui nuper ad fidem venerat, Grato tum Proconsule Asia, primum infatigabili qua-

E
Tom. 2. lib. de Prescrip. adu. hæ. c. 45. m. 293. & 294.
1. Ibid. nu. 295. 296. 297. 298. 299.
2. Ibid. cap. 46. hæ. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. nu. 301. 302. 303.
F
312. & 313. 3. Ibid. cap. 46. hæ. 3. & 4. num. 303. 304. & 47. hæ. 6. 7. 8. num. 306. 107. 308. & cap. 48. hæ. 9. nu. 309.
4. Ibid. cap. 30. m. 165. ac 167. Ibid. c. 49. hæ. 12. 13. 14. m. 315. 316. 317. & 318. hæres. 15. m. 319.
G
5. Ibid. cap. 51. hæ. 16. 17. 18. & 19. nu. 321. 322. 323. 324.
6. Ibid. cap. 52. h. 20. num. 326.
7. Ibid. h. 21. num. 327.
8. Ibid. cap. 53. hæ. 22. 23. 24. ac 25. nu. 329. 330. 331. ac 332.
9. Ibid. c. 53. num. 19.
H
10. Ibid. ca. 30. nu. 177. 12. Te. 2. lib. de Spect. c. 27. n. 129. num. 196. Ibid. lib. de Idol. cap. 25. num. 164.
To. Tertio.
Lib. de Bapt. num. 3.

TERTULLIANVS
OPERA

A
Tom. 2. lib.
de Praescr.
adversus ha.
e. 52. h. 17.
21. 30. 32. 7.

dam animi cupiditate in primatu ambiendo incensum, simul atque aditum diabolo ad se patefecerat, spiritu quodam maligno abreptum, & de repente furore & mentis insaniam exagitatam, peregrinas quasdam voces fundere, & contra quam Ecclesiae consuetudo ex traditione & successione Apostolorum deriuata postulabat, prophetare cepisse. Quas etsi adulterinas voces quidam agnoscunt, ne deinceps ita garreret, increparent, inter quos Episcopi Zoticus Comanae siue Oltrenus, & Iulianus Apameae; & Martyres quoque Gaius & Alexander cum illo eiusque infans vaticibus *Maximilla & Priscilla*, quas antea meretrices eodem spiritu daemone impleuerat, ad extremum vsque spiritu communicare recusarent: Pauci tamen ex Phrygiis illi ceperunt adherere, & Theodotus ille, de quo supra, eius commentitiae Prophetiae quasi procuracionem suscepit. Qui inde in Galatiam, Pontum, & Asiam progressi, etiam Alexandrum quendam sibi adiunxerunt, conuiuio familiariter à Maximilla excipi solitum, Alcibiadem quendam & Themisionem, qui falso se Confessores & Martyras Christi iactabant. Idque (vel B. Hieronym. cum illis consentiente) sub Imperio M. Aurelii Imperatoris initio Pontificatus S. Eleutheri. Nam ad hunc ex Gallijs literas tulerat B. Irenaeus, à Lugdunensibus cum literis S. Atali, aliorumque Martyrum tum adhuc carcere concludorum, in Asiam & Phrygiam missus, uti iudiciū Ecclesiae Gallicanae de Pseudopropheta illorum eo perferret. Idem etiam mea quidem sententia Romanus Episcopus, literas pacis, praedecessorum suorum auctoritate nixus, illis recusauit. An ad hoc cooperatus fuerit Praxeas tunc adhuc Catholicus, penes Auctorem fides esto. Certe non solum Romae & in Gallijs Episcopi, sed etiam qui Asiam incolabant, saepe numero & multis in locis in vnum conuenientes, Prophetiam illorum falsam explorarunt, detestabilem ostenderunt, & Montanistas communione priuarunt. Et vero Montanus insanæque eius Prophetides in Iudæa morem suspendo interierunt, non Martyrio; & Alexander ille Ephesi ab Emilio Frontino Proconsule propter larciniam in iudicio condemnatus quum falso se Martyrem praetexuisset, ne à suis quidem, quia latro receptus est. Denique Theodotus ille sublimis in caelum à demone elatus, Simonis Magi instar, de repente praecipit delapsus, ita misere vitam finit. Atqui de erroribus Montani, in quos postea Auctor incidit, inter Paradoxa eius latius. Porro hoc ante Kalendas Iunias, ad quas incipiebat annus x i. Seueri, censeo accidisse quod scribit Auctor: *Agonas istos, contentiosa sollemnitas & superstitiosa certamina Graecarum & religionum & voluptatiua quanta gratia istud seculum celebrat, etiam Afr. ce liquit. Adhuc Carthaginem singula ciuitates gratulando inquietant donatum Psychico agone post stadij senectutem.* Nam eo pertinere videtur illa Numi vetus inscriptio: SEVER. PIVS AVG. PONT. MAX. TRIB. POT. X. SIVE: ANTON. PIVS, vna ex parte, & ex altera: IN DVLGENTIA AVG. SC. IN CARTHAGINE; item & Graecilla: ΑΥΤ. ΚΑΙ ΣΕΟΥ ΑΡΟΣ ΠΕΡΤ. ΚΑΡΤΑΓ. ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΟΣ, vt pote qua significetur institutos ludos illos Carthagini à Severo & Antonino Impp.

B
Tom. 3. lib.
ad Praescr.
e. 7. n. 7. &
10.

Annus Domini ccv. L. FABIO M. F. SEPTIMIANO II. ET M. ANNIO M. F. LIBONE COSS. S. Zephyrini Papae Romani anno vi. Seueri Imper. xii. partim occasione dicti Pythici agonis, aliorumque certaminum Carthagini exhibitorum, partim quod iam indicti essent Ludi Saeculares Romae, ad quos per praecones conuocari solebant omnes, vt pote qui nec spectati nec spectandi iterum forent, vt Christianos ab ea professione deterret, scripsit TERTVL. & Graece & Latine insignem illum LIBRVM DE SPECTACVLIS, quo pulcherrime deducit, quidquid ad 4. Spectaculorum genera pertinet, ab Idololatria suam habere originem, atque adeo Christianis interdicta. Certe hoc anno octauorum Ludorum saecularium à Severo celebratorum non modo meminerunt, Censorinus lib. de Die natali, Dion & Herodianus, quorum hic eos vidisse se scribit, sed etiam, testibus Fastis Consularibus: LVDI SÆCVLARES OCTAVIÆ SC. FACTI, & inuenitur hæc Numi inscriptio: M. AVR. ANTONINVS PIVS AVG. SÆCVLARIA SACRA SC. Existimant etiam Arcu Seueri triumphalem qui etiamnum exstat, ea occasione hoc anno erectum. Politianus & Olynphrius, cuius inscriptionem habes supra; quorum vterque latissime & originem & omnes ritus Saecularium Ludorum profequitur. Et vero tam late de omnibus Ludorum Spectaculis in illis exhiberi solitis Auctor tractat, vt alio Commentario Lectori curioso non sit opus; maxime si consulat & Adnotationes nostras. Eodem pene tempore conscriptum constat LIBRVM DE IDOLOLATRIA, vt pote in quo & huius libri ac persecutionis meminerit, & sollemnitas Caesarum ad Idololatriam pertinere adstruit, sicuti etiam multa alia, in quibus directe consistit Idololorum cultus. In eundem quoque annum referimus LIBROS, DE HABITV MULIERVM, & DE CVLTV FEMINARVM; quorum priori nimium ornatum, posteriori magis capilli, & cutis curam superflua, reprehendit. Videntur eodem anno etiam conscripti LIBRI AD VXOREM DVO. Nam quum priori à nuptijs secundis tantum dehortetur, & posteriori saltem nuptias cum Gentilibus interdicat; apparet eos conscriptos ante hæresin Auctoris; fortassis Romæ quo frequenter discurrere solet saltem ad absentem, & quantum apparet à valetudinario, quippe qui priorem admonitionem, tamquam iam moriturus, Legatum ac Fideicommissum nuncupet.

C

Tom. secum.
lib. de Spe.
n. 1. & de
inceps.
Tom. 2. lib.
de Idolol. e.
13. n. 90. &
25. n. 164.
n. 111. 15.
n. 11.
Ibidem lib.
1. ad Vxor.
e. 7. nu. 44.
lib. 2. ad V.
xor. e. 1. n. 1.
2. & 3.
1. ad Vxor.
e. 13. num. 4.
& 6.

Annus Domini ccvi. IMP. CÆS. M. AVR. BASSIANO SEV. AVG. F. ANTONINO AVG. II. ET P. SEPT. SEV. AVG. F. GETA COSS. S. Zephyrini Romani Pontificis vi. Seueri Imper. xiiii. quum hæreses variae grassarentur in Africa, ad scribendum aduersus eos scribo se contulit. Inter quos primus occurrit LIBER ADVERSVS APPELLTIANOS, etsi hodie desideratus, id est, *Apellis discipuli Marcionis scismaticos*, de quibus Auctor: *Adhuc, inquit, in seculo supersunt, qui meminerint eorum, etiam proprijs discipulis & successores ipsorum, ne posteriores negare possint.* Eodem anno conscriptos putamus LIBROS ADVERSVS HERMOGENEM duos, DE MATERIA DEO COÆTERNA VNVS, DE CENSVS ANIMAE EX EADEM MATERIA alterum. Qui quo tempore disseminare suas hæresis ceperit, non ita constat; at-

Tom. quar.
100 & quar.
100

tamen

E

A tamen ex parte id significare videtur B. Hieron. Catal. Script. Ecclē. dum contra *Hereſin Hermogenis* primum ſcripſiſſe tradit Theophilum Antiochenum. Qui etſi ſub Imper. Vero floruerit, eidem tamen ſuperuiſſe, ex eius lib. 3. ad Autolycom comprobatur, vbi annos & mundi, & Romani Conſulatus, & Cæſarum vſque ad obitum Veri Imper. computat. Proinde ſub commoſo potius Imper. errores illum ſuos ſparſiſſe cenſemus: qui tamen ætate Auctoris adhuc vixerit, vel eo teſte in hæc verba: *Hos* (inquit de Marcione, Valentinio, & Apelle loquens iam mortuis) *vt inſigniores & frequentiores adulteros veritatis nominamus. Ceterum Nigidius neſcio quis, & Hermogenes, & multi alij, adhuc ambulant ſubvertentes vias Domini.* Et vero in Africa *Hermogenem* floruiſſe teſtis eſt Philaſtrius lib. de Hære. cui Auctor addit, tamquam Magiſtrum aliquem, *Nigidium.* Quum etiam ſuperſeſſent adhuc *Valentinianorum hereticorum examina*, ducibus præter primos illos ſupra adductos *Theotimo, Axionico, Alexandro & Prodicō, B. Irenæum* imitatus ad verbum pene, **LIBRVM** conſcripſit **ADVERSVS VALENTINIANOS.** De prioribus duobus ſic auctor: *Mulum circa imagines legis Theotimus operatum eſt. Ita nufquam Valentinus, & tamen Valentiniani, qui per Valentinum. Solus ad hodiernum Antiochia Axionicus memoriam Valentinii, integra cuſtodia regularum eius, conſolatur.* De tertio in hæc verba: *Nam vt penes quendam ex Valentinii ſuſtione legi, primo non putat terrenam & humanam Chriſti ſubſtantiam inſormatam.* De quo vero loquatur, ſubiicit: *In ſuper argumentandi libidine ex forma ingenij heretici locum ſibi fecit Alexander ille. Erratum: Sed remiſſo Alexandro cum ſuis ſyllogiſmis.* Deniq; de poſtremo duo occurrunt loci. **V**nus: *Quod ſi iam tunc Prodicus aut Valentinus adſiſſeret, alter: Quum alius Deus inferiur aduerſus creatorem, tunc male, quum plures, ſecundum Valentinus & Prodicos. Neque enim ibi legi poſſe Prolos, quod erat in excuſis codicibus, præterquam quod ſuo loco comprobauerimus, vel eo conuincitur, quod Proculus ſeu Proculus non Valentinianus fuerit, ſed Montaniſta, à quo dicti Cata Proculus quidam Montani ſectatores; quum antea adhuc Catholicus aduerſus Valentinum ſcripſerit. Et vero quum vocet illum auctor *virginis ſenectæ & Chriſtiane eloquentie dignitatem*, videmur nobis adigiſſe primum quod aiunt lapidem offenſionis, in quem ipſe impedit, dum partibus Montani fauere cœpit. Seductus, quantum apparet, admiratione quadam tum *virginis ſenectæ Proculi*, quem tunc ſenem fuiſſe oportuit, vt pote vel eodem teſte *contemporalem hæreſiarcharum Valentinianorum & eloquentie Chriſtiane*, quem in ſcriptis eius deprehendit. Parū memormifer ille, quid antea ſcripſiſſet, fortassis huius tanti viri occasione: *Solent (inquit) miriones iſti etiam de quibusdam perſonis ab hæreſi capis edificari in ruinam: Quare illas, vel ille, fideliffimi, prudentiffimi & uſitatiffimi in Eccleſia, in illam partem tranſerunt? Quis hoc dicens, non ipſe ſibi reſpondet; neq; prudentes, neque fideles, neq; uſitatos eſtimandos, quos hæreſis potuerit immutare? Qui dicitur, ſi Episcopos, ſi Diaconos, ſi viduas, ſi virgos, ſi Doctores, ſi etiam Martyr lapſus a regula fuerit, ideo hæreſis ueritatem uidebuntur obtinere? Ex perſonis probamus fidem, an ex fide perſonam? Alioqui certe non eſt ueriffimile in tam abſurdam hæreſin lapſum iri Auctorem, niſi ex tali quapiam occasione, fortassis etiam ex frequentatione ipſius familiari, dum ſubinde Romam inuiſeret, nam Romæ Proculus habitare poſtea deducemus; maxime quum antea blaſphemiam dixerit, *Paracletum* quem Chriſtus promiſit in Montano primum apparuiſſe, & tamen in ſequentibus ſcriptis non uereatur illi nomen Paracleti frequenter adſcribere.**

Anno Domini c. c. vii. **NUMMIO CÆRONIO ALBINO ET FVLVIO ÆMILIANO COSS. S. Zephyrini Papæ Romani viij. Seueri Imp. xiv.** plerique paſſas ſcribunt Perpetuam & Felicitatem, idque iuxta Ven. Bedam die natali Seueri, quem adſignant Martyrologia Vſuardi & Romanum No. nis Martij, illis præterea adnumerantia Reuocatum, Saturninum & Secundiolum, ſimul paſſos in Mauritania ciuitate Thuburbanorum. Quum autem *Perpetua fortiffima Martyris* eo libro meminerit Auctor, oportet non ante ſcriptum fuiſſe **LIBRVM DE ANIMA**, quem ſcripſit **ADVERSVS PHILOSOPHOS ET HÆRETICOS.** In quo etiam adludit ad **LIBRVM DE PARADISO.** Quæ conijcimus conſcriptum fuiſſe occasione eorum, quæ uidiſſe ſcribit S. Perpetuam in paradifo. Et vero, uti in hac Chriſtianorum per Africam quoq; perſecutione animos fidelibus adderet, cenſemus eodem pene tempore ſcriptum **LIBRVM DE SPE FIDELIUM.** Quamquam interim ueriffimum comperiamus illud Prouerbij, quod Error vnus alium trahat, vt pote quum paradoxon fit utriuſque libri illius argumentum, & haud pauca præterea reperire ſit opinionones non ſatis ſanas in dicto libro de Anima, de quibus inter Paradoxa Auctoris cum Antidoto latius. Hoc vnum hic addimus, ſcriptum illum librum, **DE OMNISTATV ANIMÆ**, vel ipſo teſte, qui adeo etiam *Commentarium anime* nuncupat, vt pote in quo tractetur quidquid olim à Philoſophis & ab hæreticis de Anima tractatum fuit, vt neque Philoſophis, neque Theologis alio hodie commentario ſit opus.

Anno Domini c. c. viij. **S. Zephyrini Romani Pontificis ix. Seueri Imp. xv. M. FLAVIO M. F. M. N. AFRO ET Q. ALLIO FABIO CATVLLINO MAXIMO COSS.** ſcriptum fuiſſe à **TERTVLLIANO** Librum primum aduerſus Marcionem ex hiſce uerbis conſtat: *At nunc quale eſt, vt Dominus à xij. Tibery Cæſaris reuelatus ſit, ſubſtantia uero ad xxv. iam Seueri Imperatoris annum nulla comperita ſit?* Atque adeo hoc tempore ſimul editos fuiſſe oportet **LIBROS DE CARNE CHRISTI ADVERSVS IV. HÆRESES, DE RESVRRECTIONE CARNIS, ET ADVERSVS MARCIONEM QVINQVE,** vt pote eodem ſcripto tempore. Nam ſicut etiam alibi diximus, libro de Carne Chriſti citatur liber Quartus aduerſus Marcionem, lib. de Reſurrectione carnis ii. & iii. aduerſus Marcionem, & lib. v. aduerſus Marcionem adlegatur liber de Reſurrectione carnis, quo ſit vt exiſtitem primū ſcriptos aduerſus Marcionem **Quatuor**; intermedios deinde duos illos; & poſtremo aduerſus Marcionem **Quintū.** Porro, ſi hoc anno, uti Onuphrius tradit, celebrata ſint Decemnalìa Antonini Imp. Seueri filij, fortassis præ occupata anno integro ob diſceſſum in bellum Britannicū, quem Caſſiodorus his Coſt. accidiffe ſcribit; hoc etiam anno ſcriptus eſt **LIBER DE CORONA MILITIS;** Sin anno ſequenti (quod mihi magis ſit

Tom. 3. lib. de Praef. adu. bar. c. 30. nu. 17. 6. & 177.
Tom. 3. lib. adu. Valen. c. 4. n. 32. 33. ac 34.
Ibi. l. de Ca. Chriſt. c. 15. n. 127.
Ibid. c. 16. num. 131.
Ibid. c. 17. num. 133.
Tom. 3. lib. adu. Gnoſt. c. vlt. n. 119.
F
Ibi. lib. adu. Praef. ca. 3. n. 35. 56.
Ibid. lib. de Praef. adu. ha. c. 52. bar. 2. n. 327.
Ibi. lib. ad. Val. c. 5. nu. 44.
Ibid. n. 40.
Ibid. lib. de Praef. adu. ha. c. 3. nu. 10. n. 13.
G
Ibi. c. 2. h. 2. 2. nu. 37.
Tomo Tert. lib. de Anima c. 15. n. 612. & 606.
Tom. quar. inter Frag. menta. Ibidem.
Tom. 3. lib. de Reſurr. car. c. 2. nu. 15. & 45. n. 320.
H
Tom. 3. lib. 1. ad. Mar. c. 15. n. 102.
Tom. 3. lib. de Ca. Chri. ſi c. 7. n. 65.
Ibi. de Reſ. car. c. 2. n. 19. & 20.
Lib. 5. adu. veriſi-

TERTULLI
OPERA

A
Mare. c. 10
num. 350.
Tom. 2.

Verisimile ex illa Numi inscriptione ANTONINVS PIVS AVG. COS. III. VOTA SOLVTA DEO) vtrumque contigerit illuc referre poterit Lector; dummodo scriptum nobiscum sentiat ante expeditionem Britannicam. Ad quam pertinet etiam inscriptio supra posita, cum effigie Equitis manu iaculum tenentis: PRO FECTIO AVGG. nam vtrumque filium secum duxit Seuerus; a quo quum P. Septimius Geta anno primum sequenti Imper. Cael. Aug. sit appellatus & Tribunitiam potestatem acceperit, sicuti Fasti habent Consulares, confirmatur dicta nostra coniectura. Conciliari quidem possunt Inscriptiones & fasti consulares cum Onuphrio & altera quadam Inscriptione, vbi appellatur Antoninus Aug. Trib. pot. x. Coll. III. defig. vt dicatur cœptus eius annus x. his Coll. ad Kal. Maias, & finitus anno sequenti Kal. Maiis: sed nos ad annum sequentem referre maluimus, ne hic prolixiores simus.

Tom. 2. lib. de Cor mi. l. 1. ca. vit. nu. 207. lbi c. 1. nu. 2. & 3. lbid. nu. 4. 16. 8. 9. 10. 11. 12.

Anno Domini CCIX. S. Zephyrini Papæ Romani x. Seueri Imper. xvi. Imp. Cæs. M. AVREL. SEVERI AVG. F. ANTONINO AVG. III. ET P. SEPTIMIO SEVER. AVG. F. GETA COSS. Post celebrata Decennalia Antonini Romæ à TERTULLIANO scriptum censemus LIBRVM DE CORONA MILITIS. Romæ enim scriptum apparet ex verbis illis: *Erubescite Romani commilitones eius*, & ad Decennalia videtur referendum illud libri frontispicium: *Proxime facta est LIBERALITAS Præstantissimorum IMPERATORVM*; cui tubicienda putauimus quæ sequuntur, eo quod occasionem scripti huius libri indicent; vt pote in quo, contra quam alii misitabant, Christianis coronæ vsum interdicitum deducit. *Expungebantur*, inquit, *in castris Milites laureati. Adhibetur quidam illic magis Dei Miles, solus libro capite, coronamento in manu octoso. Singuli designare, eludere eminus, in fensu de cominus in nostrum. Tribuno desertur, & personarum ex ordine accesserat. Statim Tribunus: Cur (inquit) tam diuersus habitu? Negauit ille cum ceteris sibi licere. Causas exposulatus: Christianus sum, respondit. Suffragi exinde, & res apud Aelia, & reus apud Præfectos. Ibidem penulas posuit, speculatoriam pedibus absoluit, gladium reddidit (nam militaria omnia insignia in exhortatione militum exui solere, vel ex Herodiano lib. 2. manifestum est, initio Imperii Seueri) Et nunc rursus sanguine suo, donatium Christi in carcere expectat. Exinde sententia super illo, nescio an Christianorum (non enim alia ethnicorum) vt de abrupto & præcipiti & mori cupido, qui de habitu interrogatus, Nomini negotium fecerit. Nec vero omittendum illud: *Plane superest, vt etiam martyria recitare meditentur. Assistant denique tam bonam & longam sibi pacem periclitari. Nec dubito quosdam scripturas emigrare, sarcinas expedire, fugæ accingi de ciuitate in ciuitatem. Neque & postores eorum in pace leones, in prælio cernos. Sed de questionibus confessionum alibi docebimus. Denotat enim ibi aut librum de Fuga in persecutione, aut quod magis placeat, SCORPIACON ADVERSVS GNOSTICOS, nempe Prodicum Scorpionum & alios Valentianinos Martyriorum refragatores, qui iam in Africam irumpere cœperant, de quibus videat Lector Adnotationes nostras) fortassis etiam Romæ scriptum. In eo enim & de quæstionibus confessionum, id est, quod confiteri Christum necesse sit, latissime deducit, & persecutio nem omnium grauissimam, quæ dicta occasione post longam pacē (vt pote quum Romæ & in Africa ad id temporis pauci leguntur sub Seuero passi martyres) recruduisse videtur, his verbis describat:**

B
Ibid. n. 16. 17. 18. & 19

*In presentiarum est medijs ardor, ipsa canticula persecutionis ab isto scilicet cyncephalo (vbi aut Seuerum Imperatorem, aut potius vrbis Romæ præfectum in absentia illius iam in Britanniam profecti, intelligit) alios ignis, alios gladius, alios bestie Christianos probauerunt, alij suis sibus in super & vngulis degustato martyrio, in carcere esuriunt. Porro Seuerum propterea absentem in Britannia diximus, quod expeditionis Britannicæ hoc anno, vt antea probauimus, facta meminerint Euseb. in Chronic. Oros. lib. 7. c. 11. Paulus Diaconus lib. 8. c. 1. & ante eos Spartianus, Herodianus, & Dio in Seuero. Nondum enim Britanniam Romanis paruissæ ad id vsq; temporis, etiam ipse verbis his supra citatis indicat: & Britannorum inaccessa Romanis loca, Christo vero subdita, vt pote Lucio Britanniarum Rege pauloante ope S. Eleutheri Papæ ad fidem conuerso; item etiam illis: *Britannia intra Oceani fines conclusæ sunt.**

Lib. ad uer. Gnost. n. 1. & c. l. n. 13.

Anno Domini CCX. S. Zephyrini Romani Pontificis xi. Seueri Imper. xvii. M. AVRELIO CLAUDIO M. F. POMPEIANO, ET LOLLIANO AVITO COSS. Romæ adhuc exiens TERTULLIANVS, scripsisse mihi videtur LIBRVM DE VELANDIS VIRGINIBVS, quem Græcæ quoque scriptum esse his fatetur verbis: *Proprium in negotium passus meæ opinionis, Latine quoque ostendam, virgines nostras velari oportere.* De quo argumento anno sequenti latius. Scripsisse etiam verisimile est paulo post, iam Carthaginem reuersum, LIBRVM ADVERSVS PRAXEAM, de quo Auctor: *Iste, inquit, primus ex Asia hoc genus peruersitatis intulit Romane humo, & alius inquietus; in super & de iactatione Martyrii inflatus, ob solum & simplex & breue carceris tedium. Frustrauerant auenæ, Praxæanæ hic quoque (nempe in Africa) supereminatæ; traducta dehinc per quem Deus voluit (quantum apparet, Zephyrinum Papam, vt pote de quo tale quid tradat B. Opt. Mileuit. lib. 1. contra Parmenian.) etiam euulsa videbantur. Denique caverat pristinam doctor de emendatione sua, & manet chirographum apud Psychicos, apud quos tunc res gesta est, exinde silentium. Aucnæ vero illa vbiq; tunc semen excusserant. Ita aliquandiu per hypocrisin subdola viuacitate latitauit, & nunc denno erupit.* Ex quibus verbis satis patet, & reuocasse suam hæresin aliquando Praxean disputatione alicuius emendatū, sed iterum relapsum denuo erupisse: & dum hic liber scriberetur, adhuc superuixisse. Quamquam interim, si verum sit quod addit de Montani Prophetia eius ope expulsa, quandoquidem illum floruisse constat sub S. Eleuthero Papa oporteat iam senem fuisse Praxean. Nos certe vixdum in eo quod dictum est, Auctori fidem adhibendam putamus, tum quod S. Pacianus in hæc verba scribat de hæreticis secundum Phrygas. Et primum hi pluribus nituntur Auctoribus. Nam, puto, Græcus Blastus ipsorum est; Theodotus quoque & Praxæan vestros aliquando docuerunt; tum, quod ipse Auctor, præterquam quod illic subiungat, tamquam discipulos, Blastum, & Theodotum, & Praxæan, cum Victorino; illis qui secundum Æschimem pronuntiabantur, eandem hæresin adtribuit, & hoc libro impugnat.

C
Ibid. c. 1. n. 11 & 12.

Tom. 1. lib. adu. Iud. c. 7. num. 43. lbid. n. 50.

D
Ibid. nu. 8. & 11.

Lib. de Vel. virg. c. 1. n. 2. & 3. Tom. 5. lib. adu. Prae. c. 1. n. 5. 6. 12. 13. 14. 15. 16 & 17.

Lib. de Vel. virg. c. 1. n. 2. & 3. Tom. 5. lib. adu. Prae. c. 1. n. 5. 6. 12. 13. 14. 15. 16 & 17.

Anno Domini CCGI. S. Zephyrini Papæ Romani XII. Seueri XVIII. M. Acilio M. F. M. N. FAVSTINO, ET C. CÆSONIO C. F. MACRO RVFINIANO completum fuit, quod scribunt post Auctores supracitatos Casiodorus in Chronico, & Ven. Beda histor. Eccles. lib. 1. capite 3, de Seuero, quod vallum crebris turribus communitum in Britannia, per centum & amplius millia passuum de mari ad mare perduxerit, ut partem Prouinciæ grauissimis præliis receptam à ceteris faceret securiorem. Pro quo facit etiam lex Seueri & Antonini Augg. Eboraci lata hoc Consulatu Non. Maii, quæ exstat Cod. libro 3, Tit. 32. libro 1. Certe tunc primum leguntur Inscriptiones, quibus appellatur Seuerus BRITANNICVS MAX. TRIB. POT. XVIII. ac Antoninus BRITAN. TRIB. POT. XIII. IMP. II COS. III. denique & illa: P. SEPT. GETA PIVS AVG. BRIT. TRI. POT. III. COS. II. VNO ex latere, & ex altera parte: VICTORIÆ BRITAN. Vt pote quum tertius fuerit dumtaxat iste annus, ex quo Geta Tribunitiam potestatem cum ceteris Imperii insignibus acceperat. Porro hoc fere anno contigisse censemus, quod de TERTVLLIANO scribit B. Hierony. Sophronius Catal. Scriptor. Eccl. ac Niceph. lib. 4. capite 12. ac 34. Quum vsque ad mediam ætatem in Ecclesia Catholica presbyter permanisset, ad Montani dogma delapsus. Verumtamen magna est difficultas, quomodo scribat B. Hieron. id factum inuidia & contumeliis Clericorum Romanæ Ecclesiæ, ac Sophronius φθόνα καὶ ἀπειθαρχίας τῶν κληρικῶν τῆς ἐκκλησίας, & interpres Nicephori: propter Clerici Romanæ inuidiam, præsertim quum de eo nusquam conqueratur Auctor etiam in libris aduersus Ecclesiam scriptis: Maxime quum causam illam reticens Vincentius Lirinensis, etsi B. Hieronym. posterior, non aliud dicat, quam TERTVLLIANVM Catholici dogmatis & vetustæ fidei parum tenacem, ac disertorem multo quam feliciter, mutata sententia in errorem delapsus, magnam fuisse in Ecclesia tentationem. Quem in hoc imitatur Abbas Trithemius. Est quidam, qui inuidiæ causam fuisse putet Auctori eloquentiam. Rhenani coniecturam, quantumvis suspectam, sequuntur etiam Catholici quidam, qui suspicantur illum, quum initio fauere cœpisset hæresi Montani, statim Ecclesiæ communionem priuatum, priusquam se totum dederet; quare commotus ille profusus in Montani partes transierit. Verum non video, quomodo Excommunicationem Ecclesiasticam, quam Auctor diuinam censuram & futuri iudicii præiudicium appellat, B. vero Hieron. Epistol. ad Heliod. ante diem iudicii iudicium, quo eiectus de Ecclesia rabido dæmonis ore discerpitur, non solum inuidiæ (quam pro zelo etiam in sanctos agnoscit idem B. Hieronymus Epistol. ad Damas. de prodigo & frugi filius) sed & contumeliarum nomenclatura ipsè traduceret. Nos itaque, si quid in re incerta diuinare liceat, coniuicimus, Tertullianum post obitum Agrippini, in obtinendo Episcopatu Carthaginensi repulsam passum fortassis inuidia Clericorum quorundam Ecclesiæ Romanæ, à quibus proinde etiam contumeliis adfectus, ad partes Montani delcuerit. Certe fomitem illi inuidiæ administrare poterunt loci aliquot in libris præcedentibus, quibus tacite quorundam Clericorum, fortassis Romanorum, vitia reprehendit; non aliter atque postmodum BB. Hieronymo & Paulino accidit eadem de causa. In primis de frequentatione spectaculorum: Sed Tragædo inquit, vociferante, exclamaciones ille (nempe aliquis de Clero) alioquin Prophetæ retractabit. Inter effeminationis modos, Psalmum sic in comminiscetur, & quum athletæ agent, ille dicitur esse, repercutiendum non esse, poterit & de misericordia moueri de fixis in morsu visorum, & spongas retiariorum. Auertat Deus à ius tantam voluptatis exitiole cupiditatem. Quale est enim, de Ecclesia Dei in Ecclesiam diaboli tendere? de celo (quod aiunt) in cœnum? illas manus, quas ad Dominum extuleris, postmodum laudando histrionem defatigare? Ex ore, quo Amen in sanctum protuleris, gladiatori testimonium reddere? eis à iocæ, alij omnino dicere, nisi Deo Christo? Item illud in Artifices idolorum: Tota, inquit, die ad hanc partem zelus fidei perorabis ingemens Christianum ab idolis in Ecclesiam venire, his manibus adorare, que foris aduersus Deum adorantur, manus ad mouere corpori Domini, qua dæmonis corpora conferunt. Nec hoc sufficit. Parum sit, si ab alijs manibus accipiant quod contaminant, sed ipsa tradunt alijs quod contaminauerunt. Adlequentur in ordinem Ecclesiasticum Artifices Idolorum. Pro scelus! Semel Iudei manus Christo intulerunt, isti quotidie corpus eius laceffunt. O manus præscindende! Rursum illud de Pastoribus in persecutione fugientibus: Plane super est ut etiam martyria recusare meditetur, qui Prophetas eiusdem Spiritus sancti respuit. Noni & Pastores etiam edrum in pace leones, in prælio cernos. Denique de Valendis virginibus: Illam consuetudinem, que virgines negat, dum ostendit, nemo probasset, nisi aliqui tales, quales virgines ipsæ. Tales enim oculi volent virginem vsam, quales habet virgo que videri vult. Inuicem se eadem oculorum genera desiderant. Eiusdem libidinis est videri, & videre. Auctor Commentarii S. Ambrosio adscripti in Epistol. Pauli videtur interpretari inuidiam illam, quasi fuisse ipsius auctoris in Clerum Romanum. Sic enim inquit: Per inuidiam caritatem corruptentes, scientiam ad nihilum deduxerunt. Nam & Tertullianus & Novatianus non parua scientiæ fuerunt; sed quia per zelum, caritatis fœdera perdidierunt, in schisma verbi, ad perditionem sui hæreses creauerunt. Ex quibus verbis fit etiam verisimilior mea coniectura ex eo, quod ob repulsam Episcopatus Rom. in schisma & hæresim incidit Novatianus. Porro si excommunicatus fuerat iustissimis profecto de causis, etiam fortassis in absentem, eam tulit B. Zephyrinus Pontifex. Primum enim in Libris omnibus scriptis circa XI. Imperii Seueri annum, Paracleti noue Prophetiæ frequenter, Spiritus sancti etiam Montanici verbis iam citatis, meminit, sicuti etiam mulieris Prophetidis subinde, modo Priscillam, modo Maximillam significans, & similiter de Eglesi. habet non pauca, locis citatis inter Paradoxa Auctoris Deinde Psychicos quoque, id est, animales appellare cœpit Catholicos, tum aduersus Marcionem, tum aduersus Praxean, sicuti etiam ibi latius. Postremo omnia illa simul coniungens lib. adu. Praxean, Romanum Episcopum, quantum apparet, Eleutherij calumniatur, tamquam qui agnoscens iam Prophetias Montani Priscæ & Maximille, ex ea agnitione pacem Ecclesiæ Asiæ & Phrygiæ inferre paratus fuerit, nisi Praxean falsâ (perpetram inquit) de ipsi Prophetis & Ecclesiis eorum adseuerando, coegisset literas pacis reuocare iam emissas,

E
F
G
H

TERTULLIANI
OPERA

Tom. 1. Apolog. cap. 39. nu. 502.

Tom. 2. l. de Spect. c. 25. n. 187. 188. 189. 190. & 191.

lib. lib. de Idol. 6. 7. n. 28. 29. 30. 31. 32. 33. & 34. lib. lib. de Cor. mil. c. 1. nu. 16. & 18. lib. lib. de Vela. vii. c. 1. nu. 19.

Tom. 3. lib. adu. Prax. c. 1. nu. 7. 8. 10.

A
Ibid. 11.
To. 3. Scor
adu. Gnost.
c. 1. nu. 10.

Et a proposito recipiendorum charismatum concessare. Et in super diaboli negotium procurasse dicit, qui prophetiam expulsi, & paracletum fugavit. Certe ipse Auctor Excommunicationem in hereticos adprobat non vno in loco.

To. quinto

Anno Domini c c xii. S. Zephyrini Papæ Romani xiii. M. Aurelii Antonini Bassiani Pii Felicis Augusti Britannici, Germanici imperii i. Q. EPIDIO L. F. RVFO LOLLIANO GENTIANO, ET POMONIO BASSO COSS. conscriptum centesum TERTULLIANI LIBRVM DE VVGA IN PERSECVTIONE. Idque ante decessum Imper. L. Sept. Seueri Pertin. Augusti, quico anno pridie Nonas Februar. Eboraci morore magis quam morbo mortuus est (in hoc adeo punitus à Deo iuxta Orosium lib. 7. c. 11.) nondum elapso anno imperii sui xviii. vtpote quom ab Idbus Mais anni Domini 194. ad dictum vsque huius anni diem computentur duntaxat anni xvii. menses viii. dies xxi. quo fit, vt hunc ann. i. Anton. faciamus. Aut saltem antere ditum Antonini ex Britannis cum fratre suo P. Sept. Geta, Felici Augustin. Britannico Imperii consortre, adhuc durante persecutione quam ipse (vtpote lacte Christiano imbutus, sicuti supra ex Auctore diximus) vel Seuero Sulpitio teste, Sacra hist. libro 2. cessare fecerit, vtpote qui scribat ab obitu Seueri ad Decium vsque pacem Ecclesis fuisse, præterquam quod à Maximino in Episcopos seuitum fuerit; quã adeo longam pacem appellat B. Cyprian. lib. de Lapsis. Quamquam interim edicta Seueri adhuc aliquandiu viguissent, ex his Auctoris verbis videantur: Nisi forte in Senatusconsulta & Principum mandata coitionibus opposita delinquimus. Hunc quom contra Ecclesiam Christum adferant, vbi supra, B. Hieronymus, Sophro. & Niceph. verisimile fit Fabium illum Romanum fuisse Presbyterum. Certe quod aliquo ministerio Ecclesiastico functus, colligere est ex verbis illis: Sed quum ipsi Auctores, id est, Diaconi, Presbyteri & Episcopi sugiunt, quomodo laicos intelligere poterit? Quibus interim quando (contra quam sentit Auctor) fugere liceat, in Adnotationibus nostris latius. Meminit in eo etiam Rutilij sanctissimi Martyris. Porto & sub Seuero haud dubie referri debet, quod scribunt Euseb. & Nicepho. de Originis prima persecutione maxima apud Alexandriam, antequam se seipsum constaret. Atqui ad intellectum Auctoris facit, vbi dicit: Maledictum esse, ante Sotoboron Deum Casarem nuncupare; id quod late recenset Herod. l. 3. de ritu obseruato in relatione Seueri Imper. post mortem in Diuos. per filios Romæ factæ, postquam cineres ex Britannia secum allatos in vna alabastrina iuxta illum, aut aurea iuxta Spartianum, in sepulchrum Antonini sunt illati. Hic præterea prætereundum non putauimus, quod quom pridie Nō Febra. pericit Seuerus, castigari deberent leges duæ Codicis, altera l. 6. Tit. 45. l. 1. vt legatur v. Kal. Februarii, pro: Ianuarii; altera eiusdem l. Tit. 37. l. 3. vti foli Antonino Aug. adscribatur, non Seuero & Anton. Augg. vtpote quom lata fit vi. Kal. Maii, diu post illius obitum, maxime quom exister lex Antonini solius K. l. Maiis data, & aliæ plures his Coss. latæ.

Tom. 1. lib. ad Scap. c. 4. nu. 36.

B
To. 1. lib. de Iainy; ca. 13. n. 76. T. 1. lib. de Fuga in perf. c. 11. nu. 78. & 79. Ibid. c. 5. n. 41.

Anno Domini c c xiii. S. Zephyrini Romani Pontificis xiv. Antonini Imper. ii. M. POMONIO M. F. ASPRO ET ASPRO COSS. siue duobus Aspris, quibus Coss. Leges Antonini variæ datæ leguntur (quorum æniorem eundem illum censemus, de quo supra ad annum c c ii.) solus Antonianus (testibus Herodiano & Spartiano) fratre Geta ad pectus suæ matris interfecto, postquam imperauit annum vnum dies xxi. ac sepulto in septizodio (quod à septem zonis cæli ita dictum Seuerus, vel Euseb. teste, edificauerat, ac in Diuos relato) Imperium vsurpauit. Insuper & alios plurimos, quantumvis patri sibi que antea carissimos, neci tradi iussit, inter quos commemorandi veniunt Papinianus ille, eius ac Iuliani & Tertuliani I. C. præceptor, Iuris Asylum cognominatus Spartiano, & Sammonicus Serenus, cuius Libros plurimos exstare ille scribit, Gordiani postea Cælaris pedagogus. In hunc annum referimus LIBRVM TERTULLIANI DE EXHORTATIONE CASTITATIS, vtpote quem Nicephorus libro 4. cap. 54. inter eos recenset, qui contra Ecclesiam Catholicam conscripti sunt, & in quo eo dementiæ videtur venisse, vt apud tres etiam laicos, vtpote Montanum & insanas eius Prophetides Priscam & Maximillam, esse Ecclesiam existimet, quemadmodum latius id ipsum alibi inculcat. Huic etiam anno adplicamus disputationem illam Caii Scriptoris Ecclesiastici aduersus Proclum, cuius meminerunt Euseb. l. 6. cap. 14. B. Hieron. Caio, & latius in hæc verba Niceph. loco iam citato: Floruit, inquit, sub Zephyrino Romæ Episcopo, Caius, Antonino Seueri filio imperante. Is aduersus Proclum Montani propugnatorem disertationem copiosissimam habuit & composuit, temerariæ audaciæ, quod nouam introduxerit Prophetiam, illum redarguens & confutans. Quam quidem nos aliquando existimauimus ansam dedisse Auctori ad Montani partes defendendi; quod verisimile fit in Proclum hac disputatione conuictum, nec respicientem, à Zephyrino Excommunicationem latam fuisse, & omnes eius assecclas, inter quos haud dubie Auctor, vtpote Montanistarum xv. Proclum scëtor, non eorum qui secundum Æschinem dicebantur, contra quos egit libro aduersus Praxean. Verum iam antea illum deficere cœpisse, immo contra Ecclesiam scripsisse, ex superioribus manifestum fit. Fortassis etiam hoc tempore contigit Originis discipuli Clementis Alexandrini & Ammonii Romana sub Zephyrino profectio, cuius meminerunt Euseb. & Nicephor. quorum ille lib. 6. ca. 12. causam illius eam scribit, quod in optatis illi esset antiquissimam illam Ecclesiam inuitere. Quo tempore etiam alii Ecclesiastici scriptores ab illis enumerantur, Berillus Arabiæ Bostrenus, Hippolytus iuxta quosdam, Portuensis, Alexander primum Cappadociæ, deinde Hierosolymorum Episcopi, quibus interfecit B. Hiero. etiam Minutium Felicem, qui Apologeticum Auctoris per multa imitatus est.

Tom. 1. A. polg. c. 34. num. 459.

C

Anno Domini c c xiiii. S. Zephyrini Papæ Romani xv. Antonini Imper. iii. IMP. CÆS. M. AVREL. DIVI SEVERI F. ANTONINO AVG. BRITAN. GERMAN. IV. ET P. CÆLIO P. F. BALBINO II. COSS. ipse Antoninus Imper. Trib. potest. xvi. de Britannicis triumphauit. Quo anno à TERTULLIANO scriptum existimamus etiam aduersus Ecclesiam LIBRVM DE MONOGAMIA. In eo

Tom. 5. Lib. de Exhort. castit. c. 7. nu. 40. Lib. de Pudic. cap. 21. nu. 191.

D

E

F

G

H

I

K

L

M

N

O

P

Q

R

S

T

V

X

Y

Z

inter

A inter cetera sic legitur: *Quoniam magis nunc tempus in collecto factum sit, annis circiter clx. exinde productis.* Quos qui a Passione Domini computandos voluerint, tota via aberrare, ex superioribus plus satis manifestum est, etiam si iuxta erroneum calculum Auctoris a passo Christo vsque ad deuastationem Hierosolymorum anni dumtaxat computarentur xxii. quos alij enumerant 52. quia vsque ad annum presentem non solum 160. sed producti essent 188. Sunt etiam qui ab Apostolis hunc computum in eum scriberemus locum. Verum SS. Petrus & Paulus primum passi sunt anno Neronis ultimo, qui in annum incidit Christi 69. a quo ad hunc non nisi computantur anni 146. & S. Ioannes Euangelista vixit ad Traianum vsque, mortuus primum anno circiter 100. vnde non plures sunt anni quam 114. Propius accedunt, qui ab Apostoli Pauli etate computant annos illos circiter clx. quorum sententiae accedimus: sed quia ille primum martyrio adfectus cum Apostolo Petro (vti iam dictum est) censemus ab eo tempore numerandos, quo Epistolam scripsit priorem ad Corinthios, ab anno nempe Domini circiter LIV. Imprimis enim scriptam Epistolam vtramque ad Corinthios, postquam ab ipso ad fidem essent conuersi, ex eisdem sit manifestum; quae conuersio contigisse putatur anno Domini 51. quum ibi haeret ad annum & menses sex. Deinde si Ephesi scripta sit (sicuti quidam & rectius habent Graeci codices) ex historijs Peregrinationis Pauli satis patet, dicto anno, qui incidit in duodecimum Claudij Imperatoris, Ephesi illum habitasse. Siue ex Philippis (quod plures praeseferunt & Latini & Graeci codices) certe anno LV. Per Philippos iter fecisse intelligi debere Auctorem, vel ex illis dictis verbis colligitur, quae leguntur i. Cor. 7. *Quum nunc tempus in collecto factum sit.* Atqui in hunc annum hoc incidere, non in xv. Seueri (vti quidam etiam viri eruditi coniecturam faciunt) ex eo perspicuum est, quod ille idem sit cum anno Domini ccviii. ad quem proinde ab eo, quem diximus, non nisi anni clv. conficiuntur, nec ulterius extendi possunt, quod anno primum 51. fidei catholice initiati fuerint Contrinthij. Porro fuit hic annus nobilitatis Confularum trium Imperatorij Ordinis virorum, nam praeter Antoninum, & Balbinum, qui quartus ab illo imperauit, cum Pupieno, etiam suffectus fuit ex Kal. Martii M. ANTONIO M. F. GORDIANVS, qui postea Imp. Caes. Aug. appellatus, a Balbino interfectus fuit, sicuti rursus ex Kal. Maiis P. Heluius Diui Pertinacis F. P. N. Pertinax paulo post occisus ab Antonino.

B Anno Domini ccxv. S. Zephyrini Romani Pontificis xvi. Antonini Imp. iv. STILIO MES-
SALA ET Q. AQUILIO SABINO COSS. Imperator ex expeditione Gallica, cuius Spartianus meminit, Romam reuersus, a vestis talaris genere inde allata, quam plebi distribuit, vt eo vestitu sese saluaret, Caracalla nuncupatus est. Hoc fere anno scriptum censemus a TERTULLIANO etiam aduersus Ecclesiam. LIBRVM DE Ieiunijs ADVERSVS PSYCHICOS. Ex quo imprimis sit verisimile, cum Proclo reliquisque Montanistis post dictam disputationem, etiam Tertullianum a Papa Zephyrino excommunicatum fuisse, ex verbis inquam illis: *dum quaqua ex parte anathema audiamus, qui abster adnuuntiamus.* Deinde varia tum fuisse celebrata per Graecias Concilia, ita testatur: *Aguntur praeterea per Graecias illas certis in locis Concilia ex vniuersis Ecclesijs, per quae & aliora quaeque in commune tractantur, & ipsa representatio totius nominis Christiani magna veneratione celebratur. Conuentus autem illi statimbus prius & reuocationibus operati.* Quae maxime contra Montanistas conuenisse, vel inde mihi colligere videor, quod etiam in Episcopos quosdam ea haereticis cancti in morem serpere cepisse videatur, ex his Auctoris verbis: *Hae erunt exempla, & populo, & Episcopis etiam Spiritualibus;* nam spirituales Montani esse tales Psychicos (ita Catholicos calumniose appellat) opponit. Porro si vera sit lectio apud B. Hierony. Epist. 54. ad Marcellam de Montanistis, quod illi tres in anno Quadagesimas facerent, quasi tres passi essent saluatores; incipit ab illo non nihil dissentire Auctor in duarum dumtaxat oblatione, sicuti ex his verbis, etiam iuxta MS. cod. manifestum sit: *Duas, inquis in anno hebdomadas Xerophagiarum, nec totas, exceptis Sabbatis & Dominicis, offerimus Deo, abstinentes ab ys, quae non reijcimus, sed differimus.* Verum de hoc latius in Adnotat. nostris.

C Anno Domini ccxvi. S. Zephyrini Romani Pontificis xvii. Antonini Imper. v. AIMILIO L. P. T. O. (quem paulo post ab Antonino interfectum scribit Spartianus) ET ANICIO CEREALE COSS. eo ipso, quo quo Antoninus in expeditione Germanica (teste Spartiano) iuxta Rhetias multos barbaros, interfecit, inde potissimum GERMANICVS appellatus, putatur scripsisse TERTULLIANVS LIBRVM DE PVDICITIA. In quo sententiam S. Damasi in Pontificali de valis vitreis ad sacrificium ordinatis a S. Zephyrino, confirmant haec illius verba: *Cui ille si forte patrocinabitur Pastor, quem in calice depingis;* maxime quod sequitur: *At ego eius Pastoris scripturam haurio, qui frangi non potest, frangi enim facillimi sunt calices vitrei;* quos etiam depingi tum solere, hinc sit manifestum. Hic etiam in hoc a Montanistis dissentit, quod quum illi, teste B. Hieron. Epist. supra citata, Montanum sensisse: Non posse reuocari per penitentiam lapsos, atque adeo illum cum Nouatianis coniungat; Auctor dumtaxat maechis & fornicatoribus (et si perperam, & contra quam antea scripserat libro de Poenit.) pacem Ecclesiae neget; oppugnans ex proposito illud Zephyrini (quem Pontificem Maximum etiam iam haereticus Episcopum Episcoporum appellat.) *Ego & maechia & fornicationis delicta penitentia sanctis dimitto.* Atque hoc est mea quidem sententia quod de illo scribit B. August. libro de Haeres. postmodum ab Cataphrygibus diuisum sua conuenticula propagasse; fortassis quod iam defunctis illis, qui 25. Proclum (cuius ipse sectator) dicebantur, obtinerent palmam illi qui secundum Aethinem. Vt pote contra quos tacite scripserit librum aduersus Praxean de Patre & Filio non eisdem. Dissensisse etiam illum adnotauimus de duabus dumtaxat Quadagesimis. Quare falluntur, qui ex eo loco colligunt eum ad Catholicam Ecclesiam rediisse, maxime quum B. Augu. causam haeres. dupli-

Tertulliani Opera.

c

cem

TERTULLIANI OPERA

E Tom. 5. lib. de Mo. c. 3. n. 17.

F

Tom. 5.

G Lib. de Ieiun. cap. 1. num. 13. Ibid. ca. 13. nu. 80. 81. Ibid. ca. 16. nu. 99.

Ibid. ca. 25. n. 90. 91.

Tom. 5. lib. de Pudicitia. p. 7. nu. 51. & c. 10. n. 84. 85.

H

Lib. de Pudicitia. ca. n. 5. & 6.

A

cem adlignet, tum quia transfens ad Cataphygas, cepit secundas nuptias damnare, tum quia sua conuenticula propagauit.

Anno Domini cccxvii. S. Zephyrini Papæ Romani xviii. & Antonini vi. Q. AQUILIO SABINO II. (ad quem Ulpianus Libros 51. Digestorum scripsit) ET SEXTI. AVRELIO. P. F. ANVLLINO COSS. cenfemus scriptos TERTULLIANI LIBROS SEX DE ECSTASI, & ADVERSUS APOLLONIUM SEPTIMUM, quos etiam aduersus Ecclesiam scriptos testantur B. Hieronymus, Sophron. & Nicepho. nec obstat quod Apollonium collocaet Beatus Hieronymus Catal. Script. Ecclesiæ ante Auctorem, quia quod alias facere solet, nullius Imperatoris adseribit tempora; Euseb. quoque Ecclesiæ h. stor. libro 5. cap. 17. & post eum Nicephorus, eum inter eos quidem recenset, qui aduersus Montanum scripserunt, sed aliquandiu postea conscriptum satis indicant illa verba: Porro Apollonius scriptor Ecclesiasticus, quum ea quæ Cataphrygum Hæresis nominata est, adhuc in Phrygia vigere videretur, Librum separatim ad patronos eiusdem confutandos conscripsit. Deinde conuincit illud eiusdem: Idem iste Apollonius in eodem Libro commemorat, quod quadragesimus iam annus, in quo quidem ad hoc opus scribendum se contulit, agebatur, ex quo Montanus confictam & commentitiam Propheciam inceperit. Atqui ab initio Pontificatus S. Eleutheri, quo Montanus hæresin sparfit suam, vti supradictum est, adhuc vsque intercedunt anni xl. Sedit enim Eleutherius post Consulatum Cethegi & Clari (vtpote creatus pridie Idus Maij, qui m. exiit illis Consulibus Epistola Decretalis S. Soteris Papæ data x. Kalen. Iunij) vsque ad Maternum & Pradam Consulibus, defunctus vii. Kal. Iunij, id est ab anno Domini c lxxii. vsque ad annum c lxxvi. per annos xiv. dies xiiii. S. Victor, vt supradictum est, annos xii. mens. i. dies xxviii. His addantur anni xviii. S. Zephyrini, sicut anni xlii.

To. 4. inser. Fragm. 1.

B

Anno Domini cccxviii. S. Zephyrini Papæ Romani xix. Antonini vii. vtriusque vltimo, BRVTIO PRÆSENTE ET EXTRICATO COSS. nos etiam historia nostræ Tertullianicæ finem imponimus. Non quod certo velimus adserere postea non superuixisse TERTULLIANVM, quem Trithemius scribit vixisse vsque ad senectam & senium, sed quod saltem a scribendo destiterit. Sentiebamus aliquando, quum in illum Adnotationes scriberemus, Librum de ieiunijs, sub S. Calixto Papæ editum fuisse, quod Ieiuniorum meminerit circa illos dies quibus ablatum est sponsus, id est, extra Quadragessimam; existimantes adludi ad ieiunia iu. Temporū ab illo instituta. Sed vbi penitus inspeximus, potest referri aut ad id quod sequitur: Et stationum semieiunia interponentes (nempe feriæ quarta & sexta ad horam vsque nonam) & interdum pane & aqua videntes, aut ad ieiunium Sabbati, quod Romæ celebrabatur ex statuto, non in Africa (cuius etiam paulo post meminit) aut ad ieiunia Pœnitentium etiam Catechumenorum, de quibus ipse in hæc verba ante hæresin: Ingressus baptismum, orationibus crebris, ieiunijs, & genucationibus, & pernixis orare oportet. Aut denique ad ieiunia in Vigilijs Festiuitatum Ecclesiasticarum. Atque adeo placet B. Hieronymi, Sophronij & Nicephori sententia quin non sub Macrino aut Heliogabalo, sed sub Seuero Principe & Antonino Caracalla floruisse & scripsisse testantur hunc Auctorem nostrum; maxime quū sub S. Zephyrino Pontifice omnes illum claruisse scribant, non sub Calixto; præter vnum aliquem neotericum, qui tamen eum iam antea sub Adriano Cæsare eundem fecerat cum Tertuliano IC. Porro postremum fuisse hunc annū Antonini Caracallæ Imper. non sequentem (vti Cassiodorus habet) patet ex Fastis Consularibus emendatioribus, in quibus sic scribitur: Hoc anno ad vi. Idus Aprilis IMP. CÆS. M. Aurelius Diui Seueri filius Antoninus, Augustus, Britannicus, Germanicus occisus est. Quum enim (inquit Spartianus) vellet iterum Parthis bellum inferre, atque hybernare Edeffæ; atque inde Carras Luni Dei gratia (de quo, quod insuper addit, ad intellectum facit Auctoris, qui alicubi Masculum Lunam ridet) venisset, die Natalis sui ipsi Megalensibus, insidijs à Macrino Præf. præf. politis, qui post eum inuasit Imperium; interemptus est; ab eodem tamen in Deos relatus, & templo ei ædificato, & Salijs additis. Confirmatur hæc mea sententia, quod nulla exstant leges Antonino & Aduento Coss. sed Antonini Augusti. titulo duæ Præsentis & Extricato Coss. altera lib. ix. Cod. data vii. Kal. Mart. altera lib. viii. Tit. 38. lib. 3. ex Kalendis Martiis paulo ante obitum. Imperauit proinde à pridie Nonas Febr. anni Domini cccxii. vsque ad dictum diem, annos v. menses ii. dies iiii. Atqui S. Zephyrino Papæ, quem & S. Damafus, & alii omnes his Consulibus vitam finisse scribunt, non possunt plures anni tribui quam xix. & dies xvi. quod à i. Idus Augusti anni Domini c lxxxix. vsque ad vii. Kal. Septembr. quo hic defunctus est, totidem computentur. Quem quum Ecclesia inter Martyres celebret, oportet, vt absente iam Antonino, iterum per Pontifices Idolorum excitata fuerit Romæ, & fortassis à Macrino continuata (qui proinde etiam post annum, mens. i. dies aliquot, à Deo cæde punitus est) Christianorum persecutio; sed quia localis dumtaxat, non computata ab historicis.

Tom. 5. lib. de ieiun. c. 13. nu. 78. lib. c. a. 14. nu. 87. To. 3. lib. de Baptis. c. 20. n. 135.

C

Ceterum etiam hic adiciendum pro historia veritate, frustra quosdam illum denuo ad Catholicam fidem rediisse opinari. Nam imprimis id ex S. Augustino colligi non posse ad annum abhinc secundum ostendimus. Deinde inter Martyras minime computandum TERTULLIANVM, sed Tertullium, supra in ipsis auspicijs adnotauimus. Denique S. Pacianus ad Sympronianum contra Noatianos, nihil pro eis facit: Tertullianus inquit, post hæresin (etiam addendum censuimus) vester est: nam multa inde sumpsistis. Ipsum Epistola sua, & ea ipsa quam Catholicus edidit, audies confitentem, posse Ecclesiam peccata dimittere. Neque enim loquitur de Epistola, quam post hæresin, sed quam antea adhuc Catholicus ediderat, nempe lib. de Pœnitentia, ex quo multa ipsum descripsisse alibi adnotauimus. Certe si ita creditum fuisset non tantopere hæresin huius boni viri deplorasset S. Vincentius Lirinensis, cuius interim verba, Antidoti loco, ne quis forte exco-

Tom. 1. A. polog. ca. 15. num. 218.

To. 1. lib. de Firmi. in calce Argu. menti & sine quibus que locu.

D

icandalizetur, addenda patauimus: Fuit iste quoque (inquit adludens ad Origenem, de quo similia scripserat, qui à sine Imperii Seueri ad Decium vsque superuixit) in Ecclesia magna tentatio. Sed de hoc nolo plura dicere. Hoc tantum commemorabo, quod contra Mosis præceptum, exsurgentes in Ecclesia nouellas Montani furias, & insana illa insanarum mulierum nouitii dogmatis somnia veras Prophetias adseuerando, meruit, vt de se quoque & scripturis suis diceretur: *Sisurrexerit in medio tui propheta, &c. non audies verba propheta illius.* Quare? *Quia,* inquit, *tentat vos Dominus Deus vester, vtrum diligatis eum, an non.* His igitur tot ac tantis, ceterisque eiusmodi Ecclesiasticorum exemplorum molibus, euidenter aduertere, ac secundum Deuteronomij Leges luce clarius intelligere debemus, quod, si quando aliquis Ecclesiasticus magister aberrauerit, ad tentationem nostram id fieri prouidentia diuina patiat, vtrum diligamus Deum, an non, in toto corde, & in tota anima nostra.

Denique coronidis vice, non prætereundum, quod ex B. Augustino didicimus, durasse adhuc ad sua vsque tempora TERTULLIANISTAS HÆRETICOS, & tum primum in Catholicam Ecclesiam transisse. Quibus etiam magis quam ipsi Tertulliano, censemus imputandam absurdissimam illam hæresin, qua dicebant animas hominum pessimas post mortem in demones conuerti, maxime qui ætate primum Augustini post Donatistas & Iouinianistas collocentur Tertullianistæ, qui id senserint, tum ab ipso, tum à S. Iuliano, Honorio Augustidunensi, Hrabano & Gratiano in Catalogis hæreticorum: Tertullianistæ (inquit ille ad Quod uult deum, lib. de Hæres.) à Tertulliano, cuius leguntur opuscula multa eloquentissime scripta vique ad nostrum tempus paulatim deficientes, in extremis reliquiis durare non potuerunt (sic enim castigamus) in vrbe Carthaginiensi. Me enim ibi posito ante aliquot annos, quod etiam te meminisse arbitror, omni ex parte consumpti sunt. Paucissimi etiam qui remanserunt, in Catholicam transierunt, suamque Basilicam, quæ nunc etiam notissima est, Catholicæ tradiderunt. Quod vti nam illorum exemplo, iam quoque in nostro Belgio fatiſcentes nostræ tempestatis hæretici, propediem faciant; Deo auxiliante, cui honor, potestas, & gloria, in sæcula sæculorum. Amen.

CATALOGI OPERVM TERTVLLIANI.

Ex S. Hieronymo Catal. Script. Ecclesiast.

Tertullianus Presbyter, nunc demum primus post Victorem & Apollonium Latinorum pontifex, Pro^ouincia Africa, ciuitatis Carthaginiensis, patre Centurione Proconsulari. Hic acris & vehementis ingenij, sub Seuero Principe & Antonino Caracalla floruit, multa que scripsit volumina; que quia nota sunt pluribus, prætermittimus. Vidi ego quendam Paulum Concor die, quod oppidum Italie est, senem, qui se Beati Cypriani iam grandis ætatis Notarium, quem ipse admodum esset adolescens, Romæ vidisse diceret, referreque sibi solitum, numquam Cyprianum absque Tertulliani lectione, unam diem præterisse; ac sibi crebro dicere: Da magistram, Tertullianum videlicet significans. Hic quum vsque ad mediam ætatem Presbyter Ecclesie permanisset, inuidia postea & contumelijs clericorum Romana Ecclesia ad Montani dogma delapsus, in multis libris nouæ Prophetie meminit, specialiter autem aduersus Ecclesiam exiit volumina: De Pudicitia, De Persecutione, De Ieiunijs, De Monogamia, De Ecclasi Libros sex, & septimum, quem aduersum Apollonium composuit. Feruntque vixisse vsque ad decrepitam ætatem, & multa que non existant, opuscula condidisse.

TERTULLIANI
OPERA